

An Analysis of the Responsibility and Obligations of the State of Nationality with Respect to Satellite Companies: Perspectives from International Law

Aligholi Ganji¹ | Peyman Boloori² | Ali Sabernejad Alavian³

1. Ph. D Candidate in Public International Law, Faculty of Humanities and Arts, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: aligholi.ganji@gmail.com
2. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities and Arts, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: boloori.pe@iau.ac.ir
3. Assistant Professor, Department of Public Law, Ghazali Institute of Higher Education, Qazvin, Iran; and Visiting Faculty Member, Department of Law, Faculty of Humanities and Arts, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: saberi@ghazali.ac.ir

Article Info	ABSTRACT
<p>Article type: Research Article</p> <p>Article history: Received: 28 August 2025 Received in revised form: 2 November 2025 Accepted: 22 February 2026 Published online: 5 May 2026</p> <p>Keywords: Satellites, Media, International Obligations, State Responsibility, International Law.</p>	<p>Objective: The exponential expansion of private satellite operations has fundamentally reshaped the normative architecture of international space law, raising complex questions concerning the scope, structure, and intensity of State responsibility. Within this evolving landscape, launching States occupy a pivotal juridical position, as they remain the primary subjects of international responsibility for national space activities conducted by both governmental and non-governmental entities. Pursuant to Article VI of the Outer Space Treaty regime, States bear international responsibility for activities carried out in outer space under their jurisdiction, regardless of whether such activities are undertaken by public authorities or private corporations. This doctrinal construct establishes a dual-layered model of accountability: externally, States are internationally responsible vis-à-vis the international community; internally, they are obligated to establish robust domestic regulatory frameworks ensuring the authorization, licensing, and continuous supervision of private satellite operators.</p> <p>Method: This study employs a doctrinal analysis of relevant treaties and general principles of international law governing State responsibility. It examines domestic regulatory frameworks and State practices in supervising private satellite operators. Furthermore, it provides a normative evaluation of due diligence standards with respect to space sustainability and transnational risk management responsibility.</p> <p>Results: Launching States play a central role in maintaining legal stability and space security. State responsibility extends beyond treaty obligations to encompass general international law and due diligence standards. Private satellite operations create tensions between national regulatory autonomy and collective international interests.</p> <p>Conclusions: Launching State responsibility remains a cornerstone of international space governance. Existing frameworks require interpretive refinement to address the challenges posed by privatization and to ensure long-term space sustainability. A recalibrated understanding of responsibility is necessary to balance national oversight with the collective interest of the international community.</p>

Cite this article: Ganji, A., Boloori, P., & Sabernejad Alavian, A., (2026). An Analysis of the Responsibility and Obligations of the State of Nationality with Respect to Satellite Companies: Perspectives from International Law. *News Science*, 15 (1), 45-50. DOI: <http://doi.org/10.22034/lrsi.2026.538163.1407>

The Journal of News Science
Vol. 15, No. 1, Ser.57, Spring 2026, P. 45- 50
Journal homepage: <https://www.mjourcom.ir/>
DOI : <http://doi.org/10.22034/lrsi.2026.538163.1407>

Open Access

ORIGINAL ARTICLE

An Analysis of the Responsibility and Obligations of the State of Nationality with Respect to Satellite Companies: Perspectives from International Law

Aligholi Ganji¹ | Peyman Bolori² | Ali Sabernejad Alavian³

4. PhD Candidate in Public International Law, Faculty of Humanities and Arts, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: aligholi.ganji@gmail.com
5. Corresponding author, Assistant Professor, Department of Law, Faculty of Humanities and Arts, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: bolori.pe@iau.ac.ir
6. Assistant Professor, Department of Public Law, Ghazali Institute of Higher Education, Qazvin, Iran; and Visiting Faculty Member, Department of Law, Faculty of Humanities and Arts, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran. Email: saberi@ghazali.ac.ir

Received: August 28, 2025

Accepted: February 22, 2026

EXTENDED ABSTRACT

Interdiction:

Since the launch of Sputnik 1 in 1957 and the subsequent deployment of Telstar 1 in 1962, satellite technology has evolved from a symbolic achievement of the space race into a transformative instrument of global communication. What initially emerged as a technological milestone has progressively reshaped cultural patterns, linguistic exchanges, political discourse, and economic structures across national borders. Contemporary satellites are capable of directly broadcasting to more than forty percent of the Earth's surface, thereby rendering national boundaries increasingly permeable to transnational flows of information.

The rapid expansion of satellite communications has generated profound legal implications within the framework of international law. As satellite signals transcend territorial borders without physical constraints, traditional conceptions of sovereignty and jurisdiction face renewed doctrinal challenges. Although international law has historically recognized State sovereignty over national airspace, the development of outer space law—particularly through the Outer Space Treaty, adopted under the auspices of the United Nations—established outer space as a domain beyond national appropriation while simultaneously attributing responsibility for national space activities to States.

Article VI of the Outer Space Treaty articulates a foundational principle: States bear international responsibility for national activities in outer space, whether conducted by governmental agencies or non-governmental entities. This provision has acquired increasing significance in the era of commercialization and privatization of space activities. Satellite-operating companies, while private actors, function under the authorization and continuing supervision of their respective States. Consequently, a dual structure of accountability emerges: States remain internationally responsible, whereas private operators are subject to domestic regulatory control.

Technological advancements since the 1980s—particularly the development of small satellite dishes enabling direct reception—have significantly reduced governmental mediation over broadcast content. As a result, the capacity of States to filter or regulate incoming signals has diminished, intensifying tensions between the principle of the free flow of information and the doctrine of State sovereignty. While some States advocate unrestricted transnational broadcasting, others invoke non-intervention and cultural integrity to justify regulatory resistance.

The proliferation of satellite services has also produced complex challenges, including signal intrusion, unauthorized retransmission (satellite piracy), political propaganda, unfair economic competition with national broadcasters, and alleged interference in domestic affairs. Moreover, the strategic dimension of satellite communications cannot be underestimated. As observed by Henry Kissinger, the communicative power of modern broadcasting technologies may surpass that of conventional military capabilities—an observation that underscores the geopolitical implications of satellite infrastructure.

In parallel, the technological gap between space-faring States and developing countries continues to widen, reinforcing structural asymmetries within the international system. States possessing advanced satellite capabilities exercise considerable informational influence, yet such influence entails heightened international obligations. Under contemporary space law, States must authorize, regulate, and continuously supervise the activities of satellite operators to ensure compliance with international norms, including the principles of peaceful use, environmental protection, and liability for transboundary harm.

Domestic and regional regulatory frameworks further illustrate this governance architecture. In the United States, space-related oversight involves institutions such as NASA and the Environmental Protection Agency, while in Europe regulatory coordination is associated with the European Space Agency. Nevertheless, despite the existence of national regulations and bilateral agreements, the international community has yet to establish a comprehensive and universally binding regime governing direct satellite broadcasting.

Against this background, the present article examines the evolving responsibility of States in relation to satellite-operating companies within the broader normative structure of international law. Employing a descriptive-analytical methodology, it argues that the expansion of private

satellite activities necessitates a strengthened interpretation of State responsibility grounded in due diligence, effective supervision, and cooperative governance. The study further contends that reconciling the principles of informational freedom, sovereign equality, and cultural diversity remains one of the central normative challenges of contemporary space law. By reassessing the interaction between sovereignty, technological capability, and international accountability, this article seeks to contribute to the ongoing discourse on the governance of outer space and the sustainable regulation of satellite communications in an increasingly interconnected world.

Method:

This doctoral research adopts a descriptive-analytical and normative-interpretative methodology to examine the doctrinal foundations and legal limits of launching State responsibility in relation to private satellite operators.

First, the study undertakes a systematic doctrinal analysis of the primary sources of international space law, with particular emphasis on the Outer Space Treaty—especially Article VI—as well as the broader treaty regime governing international responsibility and liability in outer space.

Second, the research engages in conceptual and structural interpretation of the dual-layered accountability model (external international responsibility and internal regulatory obligation) by examining State practice, regulatory frameworks, and principles of general international law.

Third, the study applies a normative-evaluative approach to assess the adequacy of existing legal instruments in addressing the rapid privatization and commercialization of satellite activities. Particular attention is devoted to the evolving standard of due diligence and its role in transnational risk governance and space sustainability. Through this integrated methodological framework, the dissertation seeks to identify potential doctrinal gaps and evaluate the need for recalibration within the current legal architecture.

Findings:

The analysis demonstrates that launching States retain a central and structurally indispensable position within the international space law regime. The research confirms that Article VI of the Outer Space Treaty establishes a comprehensive responsibility framework applicable to both governmental and non-governmental entities, thereby preventing regulatory fragmentation arising from privatized space activities. The findings further indicate that State responsibility extends beyond formal treaty obligations and encompasses broader principles of general international law, including evolving standards of due diligence. In this regard, the obligation to authorize and continuously supervise private satellite operators constitutes a substantive, not merely procedural, requirement.

Moreover, the study reveals that the transnational and risk-generating nature of satellite operations reinforces the functional role of launching State responsibility as a stability-preserving mechanism designed to safeguard outer space as a global common. However, the research also identifies normative tensions between sovereign regulatory discretion and collective international interests, particularly in the context of expanding commercial satellite constellations.

Conclusion:

The dissertation concludes that launching State responsibility functions as a structural cornerstone of international space governance. The current treaty framework, while doctrinally

resilient, requires interpretative refinement to remain responsive to the accelerating privatization of outer space activities.

Launching States are bound not only by explicit treaty provisions but also by general principles of international law, emerging due diligence standards, and evolving norms related to space sustainability and transnational risk governance. Accordingly, the study advocates for a refined conceptualization of State responsibility that strengthens regulatory oversight mechanisms while preserving sovereign autonomy. Such recalibration is necessary to reconcile national regulatory competence with the collective interest of the international community in maintaining the stability, security, and sustainability of outer space.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank anonymous reviewers.

Ethical considerations

Not applicable.

Funding

Not applicable.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

References:

- Abbasi, M. (2004). *Administrative Law and Violations* (2nd ed.). Tehran: Hoqouqi Publications. (in Persian)
- African Charter on Human and Peoples' Rights. (1981). Adopted at Algiers, 27 June 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58. (۱۹۸۲)
- Akhavan Kazemi, B. (2005). The Challenge of Efficiency. *Journal of Islamic Revolution Studies*, (11). Tehran: Office of the Supreme Leader's Representative in Universities. (in Persian)
- Ameri, H. (1991). *Principles of International Relations*. Tehran: Agah Institute Publications. (in Persian)
- Ansari, B. (2008). *Freedom of Information*. Tehran: Dadgostar Publications. (in Persian)
- Ashouri, D. (2004). *Political Encyclopedia*. Tehran: Mowarid Publications. (in Persian)
- Barzin, M. (2001). *Statistical Analysis of Iran's Press*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Publications. (in Persian)
- Emami, M. (2009). *Administrative Law*. Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- Esmaeili, M. (2010). *The Necessity of Enacting the Freedom of Information Act*. Tehran: Pazhuhesh Publications. (in Persian)
- Farshbaf Mahriyan, J. (2010). General Policies of the Administrative System and Their Impact on Meritocracy. *Freedom of Information Journal*, (37). (in Persian)
- Fasihi Shirazi, H. (2007). *The Constitution, Its Amendments, and Supplements*. Tehran: State Printing Organization. (in Persian)
- General Directorate of Legislative Drafting and Codification. (n.d.). *Collection of Legislative Bills Ratified by the Revolutionary Council of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Islamic Consultative Assembly .
- Ghasemi, T. (2002). *Imam Khomeini's Movement and the Press*. Tehran: Center for Islamic Revolution Documents. (in Persian)
- Ghazi, A. (1991). *Constitutional Law and Political Institutions*. Tehran: University of Tehran Press. (in Persian)
- Golkar, B. (2009). A Review of Meritocracy Concepts. *Management Development Journal*, (17). Tehran. (in Persian)
- Gorji Azandaryani, A. A. (2009). *Foundations of Public Law*. Tehran: Jangal Publications. (in Persian)
- Gorji, A. A. (2004). *Foundation and Concept of Fundamental Rights*. *Constitutional Law Journal*, 2(2). (in Persian)
- Hamelink, C. (2003). *Note on the Draft Declaration on the Right to Communicate*. UN Document Series.

- Hemmati, M. (2007). Conceptual Analysis of Rights and Social Instances in Light of International Instruments and Human Rights Standards. *Journal of Public Law*, (3). (in Persian)
- Hojjati Ashrafi, G. (1986). *Collection of Constitutional and Civil Laws*. Tehran: Ganj Danesh Publications. (in Persian)
- Jafari Langeroudi, M. J. (2005). *General Introduction to the Science of Law*. Tehran: Ganj Danesh Publications. (in Persian)
- Josserand, L. (1939). *De l'Esprit des Droits et de leur Relativité : Théorie dite de l'Abus des Droits*. Paris: Dalloz .
- Kazemi, A. A. (2001). *Chain of Transgression in Politics and International Relations*. Tehran: Ghoos Publications. (in Persian)
- Khanlou, H. (2008). *The Right to Freedom of Expression in International Systems and Constitutional Law*. Tehran: Novin Publications. (in Persian)
- Madani, S. J. (2005). *Constitutional Law and Political Institutions of the Islamic Republic of Iran (3rd ed.)*. Tehran: Hamrah Publications. (in Persian)
- Mahroumi, A. (2009). Notification of the Law on Dissemination and Free Access to Information. *Information Now Journal*, (7). (in Persian)
- Malmeiri, A. (2006). *Rule of Law: Concepts and Foundational Interpretations*. Tehran: Office for Legal Studies, Research Center of the Islamic Consultative Assembly. (in Persian)
- Mendel, T. (1999). *The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation*. London: Article 19. Available at www.article19.org
- Mohammadpour, A. A. (2006). *International Law of Communications and Information: Collection of Key Documents*. Tehran: Rahavard Publications. (in Persian)
- Mohit Tabatabaei, M. (2006). *Analytical History of the Iranian Press*. Tehran: Be'sat Publications. (in Persian)
- Motamed Nejad, K. (2000). *Mass Communication Tools*. Tehran: Allameh Tabatabaei University Press. (in Persian)
- Motamed Nejad, K. (2006). *Foundations of Press Law (Vol. 1, 4th ed.)*. Tehran: Center for Media Studies and Development. (in Persian)
- Peter, C. (1999). Current Issues in the Debate on Public Access to Documents. *European Law Review*, 24(3), 211-230.
- Rezagholizadeh, B. (2010). *The Importance of the Free Flow of Information*. Studies and Research Website. Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- Rezaizadeh, M. J. (2006). *Administrative Law*. Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- Sakhi, Z. (2010). *Freedom of Access to Information in Iran*. Tehran: Hadavi Publications. (in Persian)
- Salzburg Declaration on the Protection of the Right of Information and of Participation. (1980). Adopted at the Second European Conference on the Environment and Human Rights, Salzburg .
- San'jabi, K. (1955). *Administrative Law (1st ed.)*. Tehran: Hedayat Publications. (in Persian)
- Sanayei, M. (2002). *Individual Freedom and State Power*. Tehran: Hermes Publications. (in Persian)
- Sorabjee, S. J. (2006). The Importance and Use of International and Comparative Law. In *International and Comparative Freedom of Expression Law: Its Role in National Courts (Chapter 6)*.
- Tabatabaei Motameni, M. (2006). *Administrative Law*. Tehran: Jangal Publications. (in Persian)
- Va'ez, A. (1999). *Religious Society, Civil Society (2nd ed.)*. Tehran: Institute for Culture and Islamic Thought. (in Persian)
- Zahedi Mazandarani, M. J. (2007). *Dictionary of Social Sciences*. Tehran: Maziar Publications. (in Persian)

واکاوی مسئولیت و تعهدات کشورهای متبوع شرکت های ماهواره ای با رویکردهای حقوق بین الملل

علیقلی گنجی^۱ | پیمان بلوری^۲ | علی صابر نژاد علویان^۳

۱. دانشجوی دکتری تخصصی حقوق بین الملل عمومی، دانشکده علوم انسانی و هنر، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. رایانه: aligholi.ganji@gmail.com
۲. استادیار؛ گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی و هنر، زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران. (نویسنده مسئول)، رایانامه: boloori.pe@iau.ac.ir
۳. استادیار؛ گروه حقوق عمومی، موسسه آموزش عالی غزالی، قزوین، ایران، و عضو هیات علمی مدعو، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی و هنر، زنجان، ایران. رایانامه: saberi@ghazali.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: گسترش تصاعدی عملیات ماهواره‌های خصوصی، ساختار هنجاری حقوق بین‌الملل فضا را به‌طور بنیادین دگرگون ساخته و پرسش‌های پیچیده‌ای را در مورد محدوده، ساختار و شدت مسئولیت دولت‌ها مطرح کرده است. در این چشم‌انداز در حال تحول، دولت‌های راه‌انداز (پرتاب‌کننده) جایگاه حقوقی محوری را اشغال می‌کنند، زیرا آن‌ها همچنان موضوعات اولیه مسئولیت بین‌المللی برای فعالیت‌های فضایی ملی هستند که توسط نهادهای دولتی و غیردولتی انجام می‌شود.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۶/۹	مطابق با ماده ششم رژیم معاهده فضای ماورای جو، دولت‌ها در قبال فعالیت‌هایی در فضای ماورای جو که تحت حوزه قضایی آن‌ها انجام می‌شود، خواه این فعالیت‌ها توسط مقامات عمومی یا شرکت‌های خصوصی صورت گیرد، مسئولیت بین‌المللی دارند. این ساختار دکترینال، یک مدل دو سطحی از پاسخگویی را ایجاد می‌کند: در سطح خارجی، دولت‌ها در برابر جامعه بین‌المللی مسئول هستند و در سطح داخلی، آن‌ها موظف به ایجاد چارچوب‌های نظارتی داخلی مستحکم هستند که تضمین‌کننده مجوزدهی، صدور پروانه و نظارت مستمر بر اپراتورهای ماهواره‌ای خصوصی باشد.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۸/۱۱	روش‌ها: روش این تحقیق توصیفی و کتابخانه‌ای و تحلیل دکترینال معاهدات و اصول کلی حقوق بین‌الملل حاکم بر مسئولیت دولت‌ها است، که اسناد مربوط به چارچوب‌های نظارتی داخلی و رویه دولت‌ها در نظارت بر اپراتورهای ماهواره‌ای خصوصی و همچنین هنجاری استانداردهای مراقبت مقتضانه (دقت لازم) برای پایداری و مسئولیت مدیریت ریسک فراملی مورد بررسی و تحلیل و ارزیابی قرار گرفته اند.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۳	یافته‌ها: یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که دولت‌های راه‌انداز نقش محوری در حفظ ثبات حقوقی و امنیت فضایی ایفا می‌کنند. مسئولیت دولت‌ها فراتر از تعهدات معاهده‌ای است و حقوق بین‌الملل عمومی و استانداردهای مراقبت مقتضانه را نیز شامل می‌شود. عملیات ماهواره‌ای خصوصی تنش‌هایی را بین خودمختاری نظارتی ملی و منافع جمعی بین‌المللی ایجاد می‌کند.
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۲/۱۵	نتیجه‌گیری: نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مسئولیت دولت راه‌انداز، سنگ بنای حاکمیت بین‌المللی فضا است. چارچوب‌های موجود برای رسیدگی به خصوصی‌سازی و تضمین پایداری فضا به تفسیری ظریف‌تر و اصلاح‌شده نیاز دارند. درک و بازتعریف‌شده‌ای از مسئولیت لازم است تا توازن بین نظارت ملی و منفعت جمعی جامعه بین‌المللی برقرار شود.
کلیدواژه‌ها: ماهواره، رسانه، تعهدات بین‌المللی، مسئولیت دولت‌ها، حقوق بین‌الملل.	

استناد: گنجی، علیقلی؛ بلوری، پیمان و صابر نژادیان علویان، علی. (۱۴۰۵). «واکاوی مسئولیت و تعهدات کشورهای متبوع شرکت های ماهواره ای با رویکردهای حقوق

بین الملل». فصلنامه علوم خبری، ۱۵ (۱)، ۲۵۳-۲۸۳.

DOI : <http://doi.org/10.22034/Irsi.2026.538163.1407>

چندین دهه پیش نیست که ماهواره‌ها چرخشی سنگین گرداگرد زمین آغاز کرده‌اند. تاثیر ماهواره‌ها در فرهنگ، زبان، لهجه و آداب و رسوم ملت‌ها تا حدی است که بسیاری از آنها را دچار دگرگونی اساسی کرده‌است. هنگامی که در سال ۱۹۵۷ نخستین ماهواره یا قمر مصنوعی به نام 'اسپوتنیک' در گرد زمین گردش خود را آغاز کرد و در سال ۱۹۶۲ ماهواره تلویزیونی 'تل استار' فعالیت‌های ماهواره‌ای را در مدار زمین و گستره فراجو گسترش داد، هرگز گمان نمی‌رفت که این ابزار مخابراتی تا این اندازه در تغییر و تحولات اجتماعی و فرهنگی موثر باشد. هم‌اکنون فن‌آوری فضایی به آن میزان از پیشرفت نایل شده‌است که هریک از ماهواره‌های ارسالی به فضا می‌توانند به تنهایی بیش از ۴۰ درصد کره زمین را تحت پوشش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی مستقیم خود قرار دهند. لذا با ذکر این مقدمه باید اذعان داریم که در این پژوهش به بررسی نقش دولت‌ها و شرکت‌های ماهواره‌ای در حفظ امنیت و پیشرفت فضایی می‌پردازیم. همچنین در این بررسی، به تحلیل قوانین و مقررات بین‌المللی مرتبط با فعالیت‌های فضایی، مسئولیت‌های دولت‌ها و شرکت‌های ماهواره‌ای در این زمینه، و نحوه همکاری بین دولت‌ها و شرکت‌های ماهواره‌ای برای حفظ امنیت و جلوگیری از تهدیدات فضایی می‌پردازیم.

به لحاظ فنی امواج ارسالی ماهواره‌ها در آغاز توسط ایستگاه‌های زمینی یا گیرنده‌های عمومی با آنتن‌هایی با قطر ۲۰-۳۰ متر دریافت می‌شد و سپس برای گیرندگان خصوصی پخش می‌گردید. اما از دهه ۱۹۸۰ به تدریج پیشرفت‌های فنی این امر را امکان‌پذیر ساخت تأثیر برنامه‌های ارسال ماهواره‌ها به طور مستقیم توسط آنتن‌های بشقابی با قطر ۳۰-۴۰ سانت دریافت شود. این امر منجر به این شد که وساطت دولت‌ها در پالایش برنامه‌ها تا حد زیادی از بین برود. دولت‌ها به عنوان مسئولین اصلی در ارائه مجوزها و تضمین سازگاری فعالیت‌های شرکت‌های ماهواره‌ای با قوانین و مقررات بین‌المللی دارای نقش بسیار مهمی هستند. همچنین، شرکت‌های ماهواره‌ای نیز باید به تعهدات خود نسبت به حفظ امنیت و جلوگیری از تهدیدات فضایی عمل کنند و با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی همکاری کنند. آنچه مسلم است پروسه‌ی ارتباطات از طریق ماهواره، امروزه به واقعیتی انکارناپذیر تبدیل شده‌است و با گذشت زمان به حجم آن افزوده شده‌است. هنری کسینجر آمریکایی معتقد است: «قدرت یک فرستنده رادیویی محلی بسیار برتر از اسکادران‌های بمبافکن بی ۵۲ امریکاست»، این سخن به وضوح نشان می‌دهد که هم‌اکنون فن‌آوری فضایی به آن میزان از پیشرفت نایل شده‌است که هریک از ماهواره‌های ارسالی به فضا می‌توانند به تنهایی بیش از ۴۰ درصد کره زمین را تحت پوشش برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی مستقیم خود قرار دهند که با توجه به این بیانات می‌توان اینطور نتیجه گرفت که به هر اندازه که تاثیر پذیری دولتهای مختلف از مسئله‌ی ارتباطات ماهواره‌ای بیشتر باشد، تعهدات و مسئولیت‌های دولت متبوع شرکت ماهواره‌ای نیز در جامعه‌ی بین‌الملل بیشتر خواهد شد. و این در حالی است که هیچ مرزی نمی‌تواند جلوی نفوذ امواج مذکور را بگیرد و فاصله تکنولوژیک میان کشورهای صاحب این فن‌آوری و کشورهای فاقد آن هر روز بیشتر می‌شود و صاحبان این فن‌آوری قادر خواهند بود خود را بر کشورهای فاقد آن تحمیل کنند و توان خود را جهت پیشی گرفتن بر رقبا بکار بگیرند. که همانطوری که گفته شد در برابر آن مسئولیت و تعهداتی در جامعه‌ی بین‌الملل بر عهده‌ی آنها می‌باشد. در چارچوب حقوق بین‌الملل، دولت‌ها مسئولیت ارائه مجوزهای لازم برای فعالیت شرکت‌های ماهواره‌ای را دارند و باید تضمین کنند که فعالیت‌های این شرکت‌ها با قوانین و مقررات بین‌المللی سازگار باشد. همچنین، دولت‌ها باید به حفظ امنیت فضایی و جلوگیری از تهدیدات فضایی توجه کنند و در این راستا با شرکت‌های ماهواره‌ای همکاری کنند.

به علاوه، شرکت‌های ماهواره‌ای نیز باید به قوانین و مقررات بین‌المللی پایبند باشند و به تعهدات خود نسبت به حفظ امنیت و جلوگیری از تهدیدات فضایی عمل کنند. آنها باید به محیط زیست و حقوق بشر در فضا توجه کنند و در این راستا با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی همکاری کنند. این قوانین و مقررات شامل:

- تفاهمنامه فضایی بین‌المللی: این تفاهمنامه که در سال ۱۹۶۷ توسط سازمان ملل متحد ابلاغ شد، حقوق و وظایف دولت‌ها در فضا را تعیین می‌کند. این تفاهمنامه شامل مواردی مانند عدم استفاده از فضا به منظور انجام عملیات نظامی، مسئولیت دولت‌ها در صورت وقوع آسیب به سایر دولت‌ها یا موجودات فضایی، و حفظ زیست محیطی فضا است.

- قوانین و مقررات فضایی آمریکا: در آمریکا، فعالیت های فضایی تحت نظارت سازمان فضایی آمریکا (NASA) و سازمان حفاظت از محیط زیست (EPA) قرار دارد. این قوانین شامل مواردی مانند حفظ محیط زیست فضا، مسئولیت های شرکت های فضایی در صورت وقوع آسیب به محیط زیست فضا، و نحوه ارائه مجوزها برای فعالیت های فضایی است.

- قوانین و مقررات فضایی اروپا: در اروپا، فعالیت های فضایی تحت نظارت سازمان فضایی اروپا (ESA) قرار دارد. قوانین و مقررات اروپایی شامل مواردی مانند حفظ امنیت و پیشگیری از تهدیدات فضایی، حفظ حقوق بشر در فضا، و تأمین دسترسی برابر به فضا برای همه کشورها است.

- توافقنامه های دوجانبه: بسیاری از کشورها توافقنامه های دوجانبه با یکدیگر برای تعیین قوانین و مقررات مربوط به فعالیت های فضایی امضا کرده اند. این توافقنامه ها شامل مواردی مانند تأمین امنیت فضایی، حفظ حقوق بشر در فضا، و تأمین دسترسی برابر به فضا برای همه کشورها است. پخش مستقیم برنامه های ماهواره ای و شرکت های ارائه دهنده خدمات ماهواره ای یکی از مهم ترین حوزه های حقوق بین الملل است که تلاش جامعه بین المللی برای تمهید قواعد عام قراردادی در مورد آن هنوز به نتیجه نرسیده است. مداخله در امور داخلی، تبلیغات سیاسی و تجاری، رقابت اقتصادی غیرمنصفانه با سرویس های پخش ملی، تهاجم به اخلاقیات و ارزش های ملی، و تجاوز به حقوق مالکیت معنوی، از جمله مواردی هستند که جامعه بین المللی را در مقابل پخش مستقیم ماهواره ای بیمناک ساخته است. و از اساسی ترین چالش های پیش رو در حوزه ی جوامع بین الملل مسئولیت دولتهایی است که شرکت های ماهواره ای متبوع آنها خدماتی در جوامع بین المللی ارائه می نمایند. که در این راستا برخی از کشورهای مدافع سیاست جریان آزاد اطلاعات در حوزه ی ماهواره ها و شرکت های ارائه دهنده خدمات ماهواره ای بوده و برخی دیگر بر این عقیده اند که تمامی کشورها می توانند به پخش مستقیم برنامه ها از طریق ماهواره نیز اقدام کنند و در مقابل، گروهی نیز در برابر این سیاست مقاومت کرده و آن را از لحاظ حقوقی با استناد به اصل حاکمیت دولت ها، به چالش می کشند. علاوه بر موارد بیان شده اصلی ترین مسئله ای که در خصوص این موضوع بای بدان اشاره نماییم این مسئله است که فعالیت ماهواره ها مشکلات و سوالات حقوقی بسیاری را پیرامون حدود و ثغور آزادی عمل این رسانه نقض حاکمیت دولت ها، دخالت های مستقیم و غیرمستقیم در امور داخلی کشورها و مسائلی نظیر آنها را در پی آورد. پیش از بروز اختلاف بین کشورها بر سر تهاجم فرهنگی برنامه های ماهواره ای یک نکته حقوقی دیگر مطرح بود و آن موضوع حاکمیت کشورها بر فضای بالای سرزمینشان بود. حقوق بین الملل پذیرفته بود که هر کشوری حق دارد حاکمیتش را بر فضای بالای کشورش اعمال کند و هیچ کشور دیگری حق ندارد بدون اجازه از حریم فضایی کشور دیگر بهره گیرد. ظهور و گسترش رادیو از سال ۱۸۹۶ به بعد نیز هیچ گونه اعتراضی را نسبت به امواج الکترومغناطیسی حاوی برنامه های مخابراتی و رادیویی به همراه نیاورد. اصل حاکمیت دولت ها و کشورها بر فضای بالای سر خود به عنوان یک قاعده حقوقی بین المللی پذیرفته شد، بدین صورت که فضای بالای سر یک کشور تا بی نهایت متعلق به آن کشور نیست، بلکه اتمسفر یا جو زمین مرز حاکمیت ملی کشورها را بر فضای بالای سرشان تعیین می کند. بنابراین مسئله پخش و ارسال برنامه های رادیویی و تلویزیونی از طریق ماهواره ها بر اساس جریان آزاد اطلاعات پذیرفته شد و این اصل بار دیگر از برجستگی خاصی در مسائل مربوط به ماهواره ها برخوردار شد. با گسترش شرکت های ماهواره ای و برون دادی که از آنها حاصل می آید و همچنین افزایش تعداد ماهواره ها در جو زمین، ورود برنامه های ناخواسته به کشورهای مختلف نیز افزایش پیدا کرد. بطوریکه ارسال سیگنال های حامل برنامه های تلویزیونی به عنوان ابزاری مناسب در دست بعضی دولت ها افتاد. مسئله دیگر ظهور دو پدیده دیگر به نام های 'راهزنی ماهواره ای' و 'تجاوز سیگنالی' بود. کشورهای مختلف می توانند دزدانه برنامه های متفاوتی را از ماهواره ها دریافت کرده و بدون اجازه صاحبان آنها پخش کنند؛ در واقع امروزه امکان نوعی راهزنی ماهواره ای براحتی امکان پذیر شده است. از طرفی شرکت های ماهواره ای ماهواره ای به صورت پنهان و آشکار در مسائل اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و امور داخلی کشورها دخالت کرده و باورها و ارزش های دینی، اخلاقی و سنت بومی و محلی ملت های مختلف را به چالش می کشند که این کار به نوعی تجاوز سیگنالی می ماند. همین امر موجب اعتراض کشورهای دارای فرهنگ متفاوت به ارسال کننده ها گردیده است. از آن پس این ضرورت همه جا احساس می شد که جامعه جهانی باید در چارچوب حق حاکمیت دولت ها و با در نظر گرفتن فرهنگ های متفاوت، یک اجماع بین المللی را در تعیین

محدوده آزادی پخش برنامه های ماهواره ای پیدا کنند. لذا با توجه به موارد بیان شده به صورت اجمالی و خلاصه وار، برآنیم تا در رساله حاضر به بررسی جامعی از موضوع حاضر با بهره گیری از روش گرد آوری توصیفی - تحلیلی بپردازیم. و برآنید بیانات فوق بر این اساس خواهد بود که در این رساله، نشان می دهیم که دولت ها به عنوان مسئولین اصلی در ارائه مجوزها و تضمین سازگاری فعالیت های شرکت های ماهواره ای با قوانین و مقررات بین المللی دارای نقش بسیار مهمی هستند. همچنین، شرکت های ماهواره ای نیز باید به تعهدات خود نسبت به حفظ امنیت و جلوگیری از تهدیدات فضایی عمل کنند و با دولت ها و سازمان های بین المللی همکاری کنند و همچنین به بررسی چالش هایی که در حفظ امنیت و پیشرفت فضایی وجود دارد، مانند تهدیدات فضایی، محیط زیست و حقوق بشر در فضا، و نحوه مقابله با این چالش ها پرداخته و راهکارهایی را برای حفظ امنیت و پیشرفت فضایی پیشنهاد می کنیم.

۱: شبکه های ماهواره ای و ماهیت آن :

۱-۱: ماهیت شبکه های ماهواره ای:

برنامه هایی که از طریق ماهواره پخش می شود، دو دسته است:

1. دسته اول مربوط به برنامه هایی است که اطلاعاتی را از فرهنگ ها و تمدن های گوناگون به ما می دهد؛ از قبیل اخبار، گزارش، فیلم های مستند یا آموزنده، ورزش، اطلاعات علمی و مانند آن.
2. دسته دوم برنامه های مبتذل اخلاقی، مذهبی و سیاسی در قالب مصاحبه، فیلم و گزارش است.

در بدو نظر، می توان به دسته اول، از زاویه روابط میان فرهنگ ها نگاه کرد و به دسته دوم، از زاویه تقابل فرهنگ ها. برنامه های دسته دوم، مورد اعتراض حتی کارشناسان خارجی هم می باشد؛ زیرا بسیاری از شبکه های ماهواره ای در دست دولت ها نیست، بلکه در اختیار بخش خصوصی است و غالب آن ها برای جلب مشتری بیش تر و سودآوری افزون تر، به تهیه این گونه برنامه های تخریبی مبادرت می ورزند.

قابل انکار نیست که در شبکه های تلویزیونی ماهواره، مطالب جالب و موضوعات مفیدی نیز مطرح می شود؛ همانند نحوه پیش گیری یا مهار حوادث و بلایای طبیعی^۱، کمک مؤثر دو ماهواره علمی به کار تحقیق دانشمندان در قطب، و پیش بینی وقوع زلزله. اما واقعیت این است که در برنامه های دسته اول نیز اخبار و گزارش و حتی فیلم های آموزنده با القای اندیشه های خاص سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و شگردهای گوناگون خبرپراکنی و دغل بازی مانند سانسور و بزرگ نمایی - در موارد دلخواه - یا بی اهمیت انگاشتن - در موارد غیرمطلوب - تجزیه و تحلیل های نادرست و تحمیل فرهنگ پوچ غربی همراه است.

۱-۲: اهمیت شبکه های ماهواره ای:

ماهواره های ارتباطی را از نظر روند تاریخی پیدایش و کاربردهای آنها، به سه نوع طبقه بندی می کنند^۲ که عبارتند از:

۱. ماهواره های ارتباطی نقطه به نقطه: نخستین ماهواره های ارتباطی، ماهواره های ارتباطی نقطه به نقطه نامیده می شدند، زیرا فقط می توانستند پیام ها را از یک فرستنده به یک ایستگاه گیرنده نیرومند برسانند تا از آنجا برای استفاده عمومی پخش شوند.
۲. ماهواره های ارتباطی توزیع کننده: این ماهواره ها بعد از ماهواره های ارتباطی نقطه به نقطه ساخته و به فضا پرتاب شدند و توانایی آن را داشتند که پخش برنامه های تلویزیونی جهانی را تقریباً به صورت «شبه مستقیم» در آورند. زیرا علائم تلویزیونی منتقل شده از طریق این ماهواره، برای استفاده از ایستگاه های تقویت کننده زمینی، مستقیماً به فرستنده های تلویزیونی معمولی انتقال یافت و از آن برای استفاده عمومی پخش می کردید.

^۱ - مصاحبه زارع فتوایی، عضو کمیسیون فرهنگ و ارشاد اسلامی، به نقل از: روزنامه همشهری، مورخ ۳۰ شهریور ۱۳۷۰

^۲ - تلکس بین المللی «تدبیر»، ش. ۲۹، سال ۳، ص ۵۲

^۳ - کدخدایی، عباس، ۱۳۸۹، پخش مستقیم برنامه های ماهواره ای از دیدگاه حقوق بین الملل؛ تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش های حقوقی شهردانش، ص ۲۳۱.

۳. ماهواره‌های ارتباطی پخش مستقیم: بعد از ساخت و استفاده از ماهواره‌های توزیع کننده برای پخش برنامه‌های تلویزیونی، تلاش‌های برنامه‌ریزی شده‌ای انجام یافت که ماهواره‌هایی ساخته و پرتاب شوند که بتوانند برنامه‌های تلویزیونی را در سراسر جهان، مستقیماً از فرستنده به دستگاه‌های گیرنده تلویزیون شخصی برسانند. نخستین آزمایش‌ها برای بهره‌گیری از این نوع ماهواره‌های ارتباطی در سال ۱۹۷۳ از سوی ایالات متحده آمریکا در هشت ایالت با پخش دو ساعت برنامه تلویزیونی آغاز شد و نهایتاً در اواسط دهه ۱۹۸۰، نخستین ماهواره‌های ارتباطی پخش مستقیم (برنامه‌های تلویزیونی) برای استفاده عمومی در غرب به مدار زمین فرستاده شدند.

۲: حقوق بین‌المللی حاکم بر ماهواره‌ها :

۱-۲: حدود حق حاکمیت دولت‌ها بر فضای بالای خود و مشکلات حقوقی ناشی از فعالیت ماهواره‌ها:

۱-۱-۲: حدود حق حاکمیت دولت‌ها بر فضای بالای خود

از سال ۱۹۵۷، با رها شدن نخستین ماهواره (قمر مصنوعی) از سوی اتحاد جماهیر شوروی در گرد زمین، کاوش و بهره‌گیری از فضای ماورای جو (آن سوی جو) یا فراجو آغاز می‌گردد و از سال ۱۹۶۲، با استقرار ماهواره تلویزیونی «تل استار» در مدار زمین، این فعالیت‌ها گسترش می‌یابد. ورود انسان به فضای فراجو، موضوع قانونمند کردن فعالیت‌های بشر در فضا را نیز به دنبال خود می‌کشاند. رقابت کشورهای مدعی فن‌آوری پیشرفته فضایی و ورود تدریجی مدعیان جدید به عرصه این رقابت‌ها، نیاز جامعه جهانی را به تهیه و تنظیم یک رژیم حقوقی قابل قبول ضروری می‌سازد. پیش از بروز اختلاف بین کشورهای با فرهنگ و سنت‌های متفاوت بر سر تهاجم فرهنگی ناشی از پخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره، یک نکته حقوقی مطرح بود و آن موضوع حاکمیت کشورها بر فضای بالای سرزمینشان بود. حقوق بین‌الملل پذیرفته بود که هر کشوری حق دارد حاکمیتش را بر فضای بالای کشورش اعمال کند و هیچ کشور دیگری نمی‌تواند بدون اجازه، از حریم فضایی کشور دیگر بهره‌گیری کند. اصل حاکمیت دولت‌ها بر قلمرو زمینی، دریایی و هوایی، از جمله، بر فضای بالای سرشان که عبور و بهره‌جستن از حریم هوایی یک کشور را بدون اجازه‌اش توسط کشورهای دیگر منع می‌کند، همواره اعمال شده است. لیکن تاکنون از این حق در برابر استفاده سایر کشورها از فضای فراجو بالای سر یک کشور نظیر ارسال امواج رادیویی و عبور ماهواره‌ها بهره‌برداری نشده و اعتراض مؤثری هم به عمل نیامده است. ظهور و گسترش رادیو از سال ۱۸۹۶ به بعد نیز هیچ‌گونه اعتراضی را نسبت به تلگراف و مخابرات که امواج الکترومغناطیسم حامل برنامه‌های مخابراتی، رادیویی و تلویزیونی را منتقل می‌نمود، به همراه نیاورد. پس از آن هم، هیچ کشوری عبور ماهواره‌ها را از فراز کشورش و فعالیت‌های مختلف آن‌ها را نقض حاکمیت حریم فضایی خود تلقی نکرد تا اعتراضی به عمل آورد. از این رو، این موضوع به شکل یک قاعده حقوقی بین‌المللی پذیرفته شد که فضای فراجو از تعریف حریم فضایی کشورها خارج است و فضای بالای سر یک کشور تا بی‌نهایت متعلق به آن کشور نیست، بلکه آتمسفر یا جو زمین مرز حاکمیت ملی کشورها بر فضای بالای سرشان را تعیین می‌کند. به هر حال، واقعیاتی نظیر: ۱) عدم اعتراض کشورها به استفاده سایرین از فضای فراجو بالای سرزمینشان، ۲) مورد بحث قرار نگرفتن موضوع کسب اجازه قبلی برای ارسال امواج رادیویی و تلویزیونی در هیچ یک از مباحثات مطروحه در سازمان‌های بین‌المللی و ۳) مشارکت گسترده و روزافزون کشورهای مختلف جهان در فعالیت‌های مرتبط با ماهواره‌ها موجب شد که جامعه بین‌المللی ارسال برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی را به عنوان حق کشورها در چارچوب اصل آزادی گردش اطلاعات بپذیرد.

۲-۱-۲: ماهواره‌ها ناقضین نامرئی حاکمیت دولت‌ها

این که حاکمیت یک کشور بر فضای بالای سرزمینش تا چه میزان و مسافت است و این که دولت‌ها به ارسال و عبور ماهواره‌ها از فراز فضای کشورشان اعتراض نکردند و مسائلی از این دست، در برابر نقض نامرئی حاکمیت دولت‌ها و دخالت آشکار فرهنگی و سیاسی در امور داخلی کشورها از طریق هجوم گسترده و مستقیم امواج ماهواره‌ای، به تدریج رنگ می‌بازد و جامعه جهانی را با مشکلات حقوقی نوین و چالش‌های بی‌سابقه‌ای روبرو می‌کند. دخالت فرهنگی ماهواره‌ها، باورهای دینی، ارزش‌های اخلاقی،

آداب و سنن ملی و فرهنگ های بومی کشورهای مختلف جهان، به ویژه کشورهای در حال توسعه را در معرض تاخت و تازی براندازانه قرار می دهد. ورود وسایل و تجهیزات دریافت از ماهواره ها و گسترش ارسال برنامه های تلویزیونی از طریق ماهواره ها و تقابل برخی از برنامه های آنها با فرهنگ، مذهب و اخلاق جوامع مختلف، کم کم اعتراضات کشورهای دارای فرهنگ های گوناگون و متفاوت با کشور ارسال کننده را در پی می آورد و جامعه جهانی برای رفع معضل پدید آمده، تلاش هایی را از طریق سازمان ملل آغاز می کند. گروهی از کشورها، موضوع لزوم کسب اجازه قبلی برای ارسال برنامه های ماهواره ای به کشور دریافت کننده را توسط کشور ارسال کننده و تهیه کنندگان برنامه های ماهواره ای مطرح می کنند. گروه دوم شامل کشورهای توسعه یافته نظیر ایالات متحده آمریکا کسب اجازه قبلی را مغایر با اصل آزادی گردش اطلاعات و اخبار از طریق ماهواره به عنوان یک وسیله ارتباط جمعی می دانند و آن را با ماده ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶، ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، ماده ۱۳ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر مصوب ۱۹۶۹ و منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم مصوب ۱۹۸۱ ناسازگار اعلام می کنند. با وجود این، همین کشورهای مخالف لزوم کسب اجازه قبلی برای ارسال برنامه های پخش مستقیم ماهواره ای، چون نمی توانند دست کم نسبت به نوع اطلاعات و برنامه های تلویزیونی که در قلمرو سرزمینی آنها پخش می شود، بی تفاوت باقی بمانند، مایل به تدوین مقرراتی بین المللی برای تعیین حدود پخش ماهواره ای هستند. کشورهایی نظیر انگلستان، فرانسه و آلمان و برخی دیگر از کشورهای اروپایی با انجام اقداماتی عملاً علاقه خود را برای استفاده از حق مصون ماندن زبان و فرهنگ خویش از گزند تهاجم ماهواره ای نشان داده اند و ایالات متحده با اعتراض و مخالفت خود با شبکه جزیره در جریان جنگ علیه تروریسم در افغانستان پس از ماجرای تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نیویورک و واشنگتن که اخباری را در تعارض با سیاست جنگی آمریکا و انگلستان پخش می کرد، در عمل نشان داد که به تعیین چارچوب و حدودی برای ارسال برنامه های ماهواره ای اعتقاد دارد.

در مقابل، دو گروه فوق، گروه سوم را کشورهای تشکیلی می دهند که چون ناخواسته خود را در موج گسترده هجوم ماهواره ها یافته اند، بدون این که درگیر این بحث های بین المللی شوند و بدون این که تلاشی برای یافتن راه حلی همه جانبه و جهانی برای این مسئله نمایند، با انتخاب راحت ترین و سهل ترین راه، صورت مسئله را پاک نموده و خود را راحت کرده اند. این کشورها یا با تصویب قوانینی در داخل کشورشان استفاده از ماهواره را منع کرده اند یا با اجاره کانال های ماهواره ای یا شرکت در ساخت و پرتاب ماهواره های منحصر به خود سعی کرده اند که یک تنه با تهاجم فرهنگی به مبارزه و مقابله بپردازند. جمهوری اسلامی ایران از جمله این دسته از کشورهاست که از یک سو با تصویب قانونی، هرگونه استفاده اشخاص حقیقی را از تجهیزات دریافت از ماهواره منع کرده است و از سوی دیگر، با اجاره کانال های ماهواره ای و راه اندازی دو شبکه سحر و جام جم برای پخش مستقیم برنامه های تلویزیونی خود در سال های ۱۳۷۶ و ۱۳۷۸، یک تنه وارد این مبارزه نوین جهانی شده است. کانال ماهواره ای دیگری که در برابر امواج مهاجم ماهواره ها قد علم کرده و تا حدی موفق بوده است، کانال خبری جزیره است که در جنگ آمریکا علیه افغانستان در پاییز ۱۳۸۰ (۲۰۰۱ میلادی)، توانست اخبار و گزارش های طرف مقابل آمریکا را به نظر مردم جهان برساند.

۲-۲: مشکلات حقوقی ناشی از فعالیت ماهواره ها

۲-۲-۱: راهزنی ماهواره ای و تجاوز سیگنال ها به فرهنگ ملت ها

توانایی ماهواره ها در فراگرفتن و بال گستراندن بر بخش جغرافیایی بسیار گسترده ای از کره زمین و ارسال سیگنال های خبری، به ویژه سیگنال های حامل برنامه های تلویزیونی به گوشه گوشه سرزمین خاکی، دزدان با چراغی را هم پدید آورده است که کار نامشروع و نامتعارف آنان را می تواند به قول گزارشگر کل ملل متحد، «راهزنی ماهواره ای» یا «تجاوز سیگنال ها» نامید. پیش از ارسال ماهواره ها برای ارتباطات عمومی، ماهیت خاص تکنولوژی به طور خودکار می توانست از یک خبرگزار که برنامه هایی علیه خبرگزار دیگری تولید می کرد که قصد قطع برنامه های او یا انتقال مجدد برنامه هایش را به مخاطبان متفاوت

۱ - گزارش گزارشگر کل سازمان ملل متحد درخصوص کنوانسیون مربوط به ماهواره ها. ILM, 1974, p.1449.

دیگری داشت، پشتیبانی کند. لیکن امروزه که سیگنال‌های ارسالی از طریق ماهواره، یک سوم سطح زمین را پوشش می‌دهد، امکان راهزنی ماهواره‌ای هم برای ایستگاه‌های زمینی داخل این منطقه بسیار وسیع از سطح زمین پدید آمده است تا دزدانه سیگنال‌ها را از ماهواره دریافت کنند و آن‌ها را بدون اجازه و به صورت غیرقانونی، به مناطق جدید و برای مخاطبان ناخواسته بفرستند.^۱

نگاهی گذرا به بحث‌ها و موضوعات مطروحه توسط کشورهای مختلف دارای فرهنگ‌ها، ادیان و آداب و رسوم ملی و مذهبی گوناگون و متفاوت، این ضرورت را نشان می‌دهد که جامعه جهانی باید در چارچوب حق حاکمیت دولت‌ها و با در نظر گرفتن فرهنگ‌های مختلف، به یک اجماع بین‌المللی برای تعیین حدود و ثغور آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای برسد. جامعه جهانی، برای تنظیم مقررات یکسان حاکم بر ماهواره‌ها و به منظور تعیین محدودیت پخش برنامه‌های ماهواره‌ای مخرب و مقابله با آن‌ها، باید نخست به تعاریف و مصادیق برنامه‌های مغایر با فرهنگ‌ها و مذاهب مختلف جهان دست یابد و آن‌گاه با تدوین اصول اساسی مورد پذیرش همه کشورها و با تأسیس مرجعی برای رسیدگی و مجازات نقض‌کنندگان آن اصول گام‌های بلندی در این زمینه بردارد.

از شیوه‌های قانونی دیگر مقابله با پخش‌کنندگان برنامه‌های مخرب ماهواره‌ای، انعقاد قراردادهای دوجانبه بین کشور ارسال‌کننده و کشور دریافت‌کننده برنامه‌های ماهواره‌ای است که در آن‌ها مرجع رسیدگی به تخلفات تعیین می‌شود و محدوده‌های آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای که برای یک کشور به‌خصوص برنامه می‌فرستد، روشن می‌گردد.

اگر چه آزادی انتشار، گردش اطلاعات، آزادی بیان و ابراز عقیده از حقوق اساسی بشر است که در اعلامیه جهانی حقوق بشر و بسیاری دیگر از میثاق‌ها، معاهده‌ها و کنوانسیون‌های جهانی و منطقه‌ای آمده است، لیکن مقررات اعلامیه و کنوانسیون‌های فوق درخصوص آزادی گردش اطلاعات مطلق نیست. زیرا همین اسناد بین‌المللی نظیر بند ۲ ماده ۲۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۳ ماده ۱۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، بند ۲ ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و بندهای ۴ و ۵ ماده ۱۳ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر حدود و مرزهای گردش آزاد اطلاعات را در راستای تأمین منافع ملی، امنیت داخلی و اخلاق و نظم عمومی برای آزادی گردش اطلاعات تعیین کرده‌اند. این حدود، از جمله، شامل احترام به حقوق و حیثیت سایر، حفظ تمامیت ارضی، امنیت ملی، مراقبت از نظم عمومی و حفظ سلامت و اخلاق عمومی هستند. معاهده فضای فراجو^۲ هم ضمن به رسمیت شناختن آزادی کاوش و استفاده از فضای فراجو و پخش برنامه‌های ماهواره‌ای طبق حقوق بین‌الملل، مقرر می‌دارد که آزادی پخش برنامه‌های ماهواره‌ای از نظر مضمون و محتوا دارای حدودی است که این حدود را حقوق بین‌الملل تعیین می‌نماید. گردش آزاد اطلاعات و آزادی بیان نباید مغایر با اصول حقوق بین‌الملل باشد. اصل حاکمیت دولت‌ها بر قلمرو زمینی، دریایی و هوایی و بر اتباع و اموال موجود در سرزمین خویش، از جمله این اصولند. طبق این اصل دولت‌ها حق دارند برای ایجاد نظم، امنیت و سلامت جسمی و اخلاقی جامعه تحت حاکمیت خویش مقررات و قوانینی را تصویب و به اجرا بگذارند. اصل دیگر، اصل عدم مداخله کشورها در امور داخلی کشورهای دیگر است. براساس این اصل هیچ کشوری حق ندارد به وسایل گوناگون سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی در امور کشور دیگری مداخله و موجب بروز ناامنی و برهم خوردن امنیت و نظم عمومی در آن کشور شود.

۲-۲-۲: فعالیت‌های ملل متحد در تنظیم حقوق فضای فراجو و ماهواره‌ها

با آغاز فعالیت‌های کشورها در فضای فراجو، کمیته‌ای در سازمان ملل متحد برای بهره‌گیری صلح‌آمیز از فضای فراجو و قانونمند کردن فعالیت‌های فضایی در سال ۱۹۵۸ شکل می‌گیرد. این کمیته دو اصل اساسی را مورد تأیید رسمی قرار می‌دهد: «الف) فضای فراجو باید برای اهداف صلح‌آمیز به کار گرفته شود و ب) فضای فراجو میراث عمومی تمام بشریت است.»^۳

^۱. همان گزارش.

^۲. The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (the Outer Space Treaty).

^۳. Wallace, Rebecca M.M., International Law, 1st ed., Sweet & Maxwell; London, 1986, p. 94.

از نیمه دوم دهه ۱۹۶۰ که استفاده از ماهواره در ارتباطات مخابراتی بین المللی شناخته شده و افزایش می یابد، ابراز نگرانی متخصصان و حقوق دانان در مورد مشکلات و تنگناهای حقوقی جدید یا بالقوه ناشی از ارسال بین قاره ای برنامه های تلویزیونی از طریق ماهواره ها آغاز می گردد. این موضوع نخست در چندین جلسه بین المللی در سال های ۱۹۶۸ و ۶۹ به بحث گذاشته می شود و منجر به صدور تصمیماتی توسط سازمان فرهنگی، علمی و آموزشی ملل متحد (یونسکو) و دفتر بین المللی حمایت از مالکیت معنوی^۱ (سلف سازمان جهانی مالکیت معنوی (ویپو))^۲ می شود. براساس این تصمیمات، کمیته مشترکی از متخصصان دولتی شکل می گیرد تا مشکلات مربوط به حق تألیف و حمایت از مجریان، تهیه کنندگان صدا و سازمان های خبری ناشی از ارسال از طریق ماهواره های فضایی را بررسی کنند. جلسات کمیته مذکور در سال های ۱۹۷۱، ۷۲ و ۷۳ تشکیل و به کنفرانس سیاسی سال ۷۴ در بروکسل منتهی می گردد. حاصل این کنفرانس تهیه و تصویب کنوانسیون مربوط به ارسال برنامه توسط ماهواره است.

فعالیت اساسی و پیگیر ملل متحد در مسائل مربوط به فضای فرا جو از سال ۱۹۶۳ آغاز می گردد و پنج اصل یا آرمان را در مورد چگونگی دستیابی به فن آوری های نوین یا در حال گسترش تهیه و تصویب می کند. همچنین پنج معاهده یا موافقت نامه را هم درباره کاوش و استفاده از فضای فرا جو برای امضای کشورهای مختلف آماده می کند. کشورهای عضو ملل متحد در سال ۱۹۶۶ به این اتفاق دست می یابند که فضا متعلق به همه است و حق اختصاصی یک فرد، گروه یا ملت خاص نیست و این باور در «معاهده اصول حاکم بر فعالیت های دولت ها در کاوش و استفاده از فضای فرا جو شامل ماه و سایر اجرام سماوی» (معاهده فضای فرا جو)^۳ مصوب ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷ مجمع عمومی که در ۱۰ اکتبر ۱۹۶۷ لازم الاجرا شده است، گنجانده می شود. در این معاهده تأکید شده است که «کاوش و استفاده از فضای فرا جو شامل ماه و سایر اجرام سماوی باید برای منافع و به سود همه کشورها، بدون توجه به میزان توسعه اقتصادی و علمی آنها انجام گیرد»^۴ و این فعالیت ها باید بر طبق حقوق بین الملل شامل منشور ملل متحد صورت پذیرد.^۵ همچنین اضافه شده است که ارسال سلاح های اتمی و هر نوع سلاح کشتار جمعی در فضای فرا جو ممنوع است.^۶ در ۱۹۶۷، ملل متحد درباره چگونگی کمک به کارکنان یک سفینه فضایی در صورت تصادف یا فرود اضطراری و نیز شیوه بازگرداندن یک شیء فضایی که در خارج از محدوده قلمروش (در زمین)، یافت می شود، تصمیم می گیرد و «موافقت نامه نجات فضانوردان، بازگشت فضانوردان و بازگشت اشیای ارسالی به فضای فرا جو»^۷ (موافقت نامه نجات) را به تصویب مجمع عمومی می رساند که در ۳ دسامبر ۱۹۶۸ به اجرا در می آید.

در ۱۹۷۱، طی معاهده ای مقرر می شود که کشورها مسئول هرگونه خسارتی هستند که تجهیزات فضایی شان به سطح زمین، به سفینه های هوایی (مانند هواپیماها و بالگردها) و به مردم وارد می کنند. این معاهده «کنوانسیون مسئولیت بین المللی برای خسارت ناشی از اشیای فضایی» (کنوانسیون مسئولیت) نام دارد که پس از تصویب مجمع عمومی، در ۱ سپتامبر ۱۹۷۲ لازم الاجرا شده است. در ۱۹۷۴ اعضای ملل متحد توافق می کنند که هر کشور باید فهرست اشیای ارسالی به فضا و کاوش های فضایی خود را تسلیم سازمان ملل متحد کند و در صورت تقاضا، اطلاعات لازم را ارائه نماید. این توافقات که در «کنوانسیون ثبت اشیای ارسالی به فضای فرا جو» (کنوانسیون ثبت) به تصویب مجمع عمومی رسید، در ۱۵ سپتامبر ۱۹۷۶ به اجرا در می آید. در سال ۱۹۷۹، با موافقت نامه دیگری، اساس کاوش بین المللی در ماه و سایر اجرام سماوی و هرگونه منابع طبیعی بالقوه که ممکن است در سیارات یافت شوند، تعیین و مشخص می شود که با نام «موافقت نامه حاکم بر فعالیت های دولت ها در ماه و سایر اجرام سماوی» (موافقت نامه ماه) توسط مجمع عمومی تصویب و در ۱۱ ژوئیه ۱۹۸۴ به مرحله اجرا در می آید.

^۱ The International Bureau for the Protection of Intellectual Property (BIRPI).

^۲ WIPO

^۳ The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (the Outer Space Treaty).

^۴ ماده ۱.

^۵ ماده ۲.

^۶ ماده ۴.

^۷ The Agreement on the Rescue of Astronauts, the Return of Astronauts and the Return of Objects Launched into Outer Space (the "Rescue Agreement").

۳: اصول حقوقی فعالیت‌های فضای فراجو و ماهواره‌ها

۳-۱: مسئولیت پخش‌کنندگان برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای و اصول حاکم بر ارتباطات جهانی از طریق

ماهواره‌ها

۳-۱-۱: مسئولیت پخش‌کنندگان برنامه‌های تلویزیونی ماهواره‌ای

همان‌طور که اشارت رفت، در خلال حدود چهار دهه، اصول حقوقی حاکم بر فعالیت در فضای فراجو شامل فعالیت ماهواره‌ها، طی تعدادی اعلامیه به تصویب مجمع عمومی ملل متحد می‌رسد که عبارتند از: (۱) «اعلامیه اصول حقوقی حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای فراجو»^۱ مصوب ۱۳ دسامبر ۱۹۶۳، (۲) «اصول حاکم بر استفاده دولت‌ها از ماهواره‌های زمینی پخش مستقیم جهانی برنامه تلویزیونی»^۲ مصوب ۱۰ دسامبر ۱۹۸۲، (۳) «اصول مربوط به سنجش از راه دور زمین از فضای فراجو»^۳ مصوب ۳ دسامبر ۱۹۸۶، (۴) «اصول مربوط به استفاده از منابع انرژی هسته‌ای در فضای فراجو»^۴ مصوب ۱۴ دسامبر ۱۹۹۲ و (۵) «اعلامیه همکاری جهانی در کاوش و استفاده از فضای فراجو برای منفعت و به نفع همه کشورها، با نگاه ویژه به نیازهای کشورهای در حال توسعه»^۵ مصوب ۱۳ دسامبر ۱۹۹۶. چکیده اصولی که در اسناد مذکور برای گنجانده شدن و بهره‌گیری در حقوق بین‌المللی فضا مورد پذیرش کشورهای جهان قرار گرفته است، چنین‌اند: (۱) دولت‌هایی که از ماهواره برای پخش برنامه‌های تلویزیونی استفاده می‌کنند، باید کشورهای متأثر از ماهواره را از اقدام خود آگاه کنند و بنگاه پخش برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره را تنها در صورت توافق سایر کشورهای تأسیس نمایند. (۲) کنترل و سنجش از راه دور زمین از فضا (مانند هواشناسی) به سود همه کشورها انجام گیرد. (۳) در هرگونه مأموریت و اقدام ضروری مربوط به انرژی اتمی، باید سیستمی طراحی شود که اثرات مخرب رادیواکتیو را به حداقل ممکن برساند و (۴) همکاری بین‌المللی برای کاوش و استفاده از فضای فراجو، به‌ویژه برای نیازهای کشورهای در حال توسعه، باید از اهمیت برخوردار باشد.

در مقدمه قطعنامه «اصول حاکم بر استفاده دولت‌ها از ماهواره‌های زمینی پخش مستقیم جهانی برنامه تلویزیونی»، مجمع عمومی ملل متحد به کاربرد مهم و فراوان سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ماهواره‌های بین‌المللی پخش مستقیم در سراسر گیتی اشاره می‌کند و بر این باور است که تدوین اصولی برای پخش مستقیم جهانی برنامه‌های تلویزیونی، تقویت همکاری بین‌المللی را در این زمینه و در راستای اهداف منشور ملل متحد در پی خواهد داشت. اصول مذکور که به قطعنامه مصوب مجمع عمومی ضمیمه شده است، در بخش «اهداف و مقاصد» اشعار می‌دارد که فعالیت‌ها در زمینه پخش مستقیم جهانی برنامه‌های تلویزیونی به وسیله ماهواره باید به شیوه‌ای سازگار با حق حاکمیت دولت‌ها و اصل عدم مداخله در امور داخلی سایر کشورها و همچنین سازگار با حق همگان برای کاوش، دریافت و ارسال اطلاعات و نظرات به نحوی که در اسناد ملل متحد مضبوط است، صورت گیرد. همچنین می‌گوید این قبیل فعالیت‌ها باید تشویق‌کننده انتشار آزادانه و مبادله دوجانبه اطلاعات و دانش در زمینه‌های فرهنگی و علمی باشد و به توسعه آموزشی، اجتماعی و اقتصادی، به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، کمک کند. این اصول، احترام واقعی به تمامیت و حیثیت سیاسی و فرهنگی کشورهای عضو را مرزهای این فعالیت‌ها می‌داند و توصیه می‌کند که فعالیت‌های مورد بحث باید به روشی سازگار با توسعه تفاهم دوجانبه و تقویت روابط دوستانه و همکاری میان تمام دولت‌ها و ملل و به نفع حفظ صلح و امنیت جهانی انجام پذیرد.

بخش ب اصول مذکور تحت عنوان «قابلیت اجرایی حقوق بین‌الملل» تأکید مجدد دارد که فعالیت‌های مربوط به پخش مستقیم جهانی برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره باید براساس حقوق بین‌الملل شامل «منشور ملل متحد»، «معاهده اصول حاکم بر

¹ . The Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space.

² .The Principles Governing the Use by States of Artificial Earth Satellites for International Direct Television Broadcasting.

³.The Principles Relating to Remote Sensing of the Earth from Outer Space.

⁴ .The Principles Relevant to the Use of Nuclear Power Sources in Outer Space.

⁵ .The Declaration on International Cooperation in the Exploration and Use of Outer Space for the Benefit and in the Interest of All States, taking into Particular Account the Needs of Developing Countries.

فعالیت‌های دولت‌ها در کاورش و استفاده از فضای فراجو شامل ماه و سایر اجرام سماوی»^۱ مصوب ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷، مقررات ذریبط «کنوانسیون مخابرات بین‌المللی و نظامنامه رادیویی آن»^۲ و مقررات بین‌المللی مربوط به روابط و همکاری دوستانه بین دولت‌ها و نیز مقررات حقوق بشر انجام می‌گیرد. بخش ج تحت عنوان «حقوق و منافع»، به حق مساوی تمامی کشورها در استفاده از ماهواره برای بخش مستقیم برنامه‌های تلویزیونی اشاره دارد و دسترسی به فن‌آوری ماهواره را حق تبعیض‌ناپذیر تمامی کشورها براساس شرایط مورد توافق دوجانبه می‌داند. بخش د با عنوان «همکاری بین‌المللی»، فعالیت‌های مورد اشاره را براساس و به منظور تشویق و ترغیب همکاری بین‌المللی ذکر می‌کند که با ترتیبات مقتضی ایجاد می‌شود و در خاتمه مجدداً تصریح می‌کند که باید به نیازهای کشورهای در حال توسعه در استفاده از بخش جهانی مستقیم برنامه‌های تلویزیون به وسیله ماهواره توجه ویژه مبذول شود تا هدف سرعت بخشیدن به توسعه ملی آن کشورها تحقق یابد.

۳-۱-۲: اصول حاکم بر ارتباطات جهانی از طریق ماهواره‌ها

توسعه و گسترش شبکه مخابرات جهانی دستاورد مهم فعالیت‌های فضای فراجو است. استفاده از مخابرات به منظور تشویق همکاری‌های بین‌المللی، از جمله اهدافی است که سازمان‌های تخصصی ملل متحد و اتحادیه مخابرات جهانی برای تحقق آن تلاش‌های بسیاری کرده و می‌کنند. این سازمان‌ها، با تهیه و تصویب تعدادی توافقنامه بین‌المللی، کوشش‌های فراوانی در سطح جهان کرده‌اند تا بهره‌برداری از مخابرات در فضا را تا حدودی نظم بخشیده و قانونمند کنند که «توافقنامه مربوط به سازمان ماهواره مخابراتی بین‌المللی»^۳ (اینتل ست)، «کنوانسیون مربوط به توزیع سیگنال‌های حامل برنامه منتقل شده توسط ماهواره»^۴ و «کنوانسیون مخابرات بین‌المللی و پروتکل اختیاری»^۵ مصوب سال ۱۹۸۲، حاصل این تلاش‌هایند.

۳-۱-۲-۱: سازمان مخابرات ماهواره‌ای در خدمت صلح جهانی

دولت‌های عضو «توافقنامه مربوط به سازمان ماهواره مخابراتی بین‌المللی» مصوب سال ۱۹۷۱ که در ۱۲ فوریه ۱۹۷۳ به اجرا درآمد، اولاً، با استناد به اصول مندرج در قطعنامه شماره ۱۷۲۱ (۱۶) مجمع عمومی ملل متحد مبنی بر این که مخابرات ماهواره‌ای باید به مجرد عملی شدن در سطح جهان، بدون هیچ‌گونه تبعیضی در دسترس تمامی ملل گیتی قرار گیرد، ثانیاً، با استناد به مقررات مربوطه در «معاهده اصول حاکم بر فعالیت‌های دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای فراجو شامل ماه و سایر اجرام سماوی» دایر بر این که فضای فراجو باید به نفع و به سود تمام کشورها مورد استفاده واقع شود، ثالثاً، در پی توافقنامه مربوط به ترتیبات موقتی برای ایجاد یک سیستم جهانی ارتباطی ماهواره‌ای تجاری سال ۱۹۶۴، به منظور پدیدآوردن یک سیستم واحد مخابرات ماهواره‌ای تجاری جهانی که بتواند خدمات گسترده‌ای به تمام دنیا بدهد و در صلح و تفاهم جهانی مشارکت جوید و رابعاً، با اعتقاد به این که ارتباط ماهواره‌ای باید به شکلی سازماندهی شود که به همه مردم اجازه دسترسی به ارتباطات ماهواره‌ای را بدهد، دست به تأسیس «سازمان مخابرات ماهواره‌ای» (اینتل ست) زده‌اند.^۶ هدف اساسی این سازمان ادامه و اجرای طراحی، توسعه، ساخت، ایجاد، عملیات و نگهداری بخش فضایی سیستم مخابرات ماهواره‌ای تجاری جهانی است که قبلاً طبق ترتیبات موقتی ایجاد شده بود. سازمان «اینتل ست» که مقر آن در واشنگتن است، دارای شخصیت حقوقی است و می‌تواند، از جمله، با دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی مستقلاً قرارداد ببندد و طرف دعوی در دادرسی‌های حقوقی قرار گیرد.^۷ ماده ۱ این

^۱ The Treaty on Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space, including the Moon and Other Celestial Bodies (the Outer Space Treaty).

^۲ The International Telecommunication Convention and its Radio Regulations.

^۳ The Agreement Relating to the International Telecommunications Satellite Organization (INTELSAT) (With annexes and Operating Agreement) (1971).

^۴ Convention Relating to the Distribution of Programme – Carrying Signals Transmitted by Satellite, 13 ILM, 1444 (1974).

^۵ The International Telecommunications Convention and Optional Protocol.

^۶ ماده ۲.

^۷ ماده ۴، بند «الف»، ۱ و ۴.

توافقنامه، مخابرات را «هر انتقال، انتشار، دریافت علائم، نوشته، تصویر، صدا یا ادراک و سنجش از هر نوع به وسیله سیم، رادیو، دیداری یا سایر سیستم‌های الکترونیکی» تعریف نموده است و خدمات مخابراتی عمومی را «خدمات مستقر و متحرک مخابراتی نظیر تلفن، تلفن تصویری، تلکس، فکس، انتقال داده‌ها، ارسال برنامه‌های رادیو و تلویزیونی بین ایستگاه‌های مجاز زمینی که به بخش فضایی اینتل ست دسترسی دارند، برای ارسال به عموم مردم» معنی کرده است.

۳-۱-۲-۲: اهداف و مقررات اتحادیه مخابرات جهانی

برای تنظیم مقرراتی جهت استفاده و گسترش ارتباطات گوناگون مخابراتی در سطح جهان، چندین معاهده بین‌المللی ظرف دهه‌های پیشین، تصویب و به اجرا درآمده است. یکی از آن‌ها، کنوانسیون مخابرات جهانی^۱ است که با تأکید بر حق حاکمیت کشورها برای تنظیم مخابرات خود و با نیت تسهیل روابط و همکاری میان مردم از طریق خدمات مخابراتی کارآمد، در ۱۲ نوامبر ۱۹۶۵ در مونترئو، برای تشکیل اتحادیه مخابرات جهانی^۲ تصویب می‌شود و در سال ۱۹۶۷ به اجرا درمی‌آید. در این کنوانسیون ترکیب، اهداف و ساختار اتحادیه تعریف و مقر اتحادیه ژنو تعیین شده است. در ماده ۴ از بخش «اهداف اتحادیه»، ادامه و گسترش همکاری بین‌المللی برای اصلاح و استفاده منطقی از انواع مخابرات و در دسترس عموم مردم قرار دادن آسان این فن، ثبت واگذاری فرکانس رادیویی به منظور جلوگیری از تداخل مخرب بین ایستگاه‌های رادیویی کشورهای مختلف و تشویق کشورها برای اتخاذ اقداماتی برای تضمین امنیت زندگی از طریق همکاری خدمات مخابراتی، از جمله اهداف این اتحادیه محسوب شده است. این کنوانسیون، مقررات کنوانسیون مخابرات جهانی مصوب ۱۹۵۷ ژنو را لغو نموده و خود جایگزین آن گردیده است.^۳ بخش سوم کنوانسیون، روابط اتحادیه مخابرات جهانی را با ملل متحد و سایر سازمان‌های بین‌المللی تعریف می‌کند.^۴ بخش چهارم تحت عنوان مقررات عمومی مخابرات، به حق عموم برای برخورداری از خدمات مخابرات جهانی و مکاتبات عمومی اشاره دارد^۵ و از حق اعضاء برای متوقف ساختن یا قطع هرگونه تلگرام خصوصی که به نظر آن‌ها مخل امنیت دولت یا کشور یا مغایر قوانین، نظم عمومی یا عفت عمومی است، صحبت می‌کند. به شرط آن که بی‌درنگ دفتر اصلی توقف چنین تلگرام‌ها را آگاه سازد، به استثنای مواردی که اطلاع دادن مخل امنیت دولت است.^۶ اعضای کنوانسیون تعهد کرده‌اند که اقدامات لازم را برای تضمین محرمانه ماندن مکاتبات بین‌المللی به عمل آورند و در عین حال، این حق را هم برای خود به رسمیت شناخته‌اند که چنین مکاتباتی را از طریق مقامات صلاحیت‌دارشان بررسی کنند تا مغایر قوانین داخلی و معاهدات بین‌المللی که به امضای آنها رسیده، نباشند. بخش ۵ به مقررات مربوط به رادیو و اقداماتی که مانع تداخل امواج رادیویی و یا مانع فعالیت‌های رادیویی دیگران می‌شود، اختصاص دارد. هیئت نمایندگی ایران، هنگام امضای این کنوانسیون «حق دولت خود را برای اتخاذ اقداماتی که برای حفظ منافعش لازم می‌داند در صورتی که اعضاء یا گروهی از اعضاء به هر نحو از اجرای شرایط کنوانسیون مخابرات جهانی (سال ۱۹۶۵ مونترئو) قصور ورزند یا اگر حفظ حقوق سایر کشورها خدمات مخابراتی‌اش را به مخاطره اندازد، محفوظ نگه داشته است.»

پس از کنوانسیون مورد بحث، کنوانسیون دیگری در سال ۱۹۷۳ در مالاگا تهیه و تصویب می‌شود و حدود ده سال بعد، کنوانسیون مخابرات جهانی ۶ نوامبر ۱۹۸۲ در نایروبی تصویب می‌گردد. کنوانسیون اخیر که در ۱ ژانویه ۱۹۸۴ به اجرا در می‌آید، با همان نام و با مقررات تقریباً مشابه‌ای، جای کنوانسیون پیشین را می‌گیرد. در مقدمه کنوانسیون سال ۱۹۸۲، ضمن شناخته شدن حق حاکمیت دولت‌ها در تنظیم مخابراتشان، بر اهمیت فزاینده مخابرات برای حفظ صلح و توسعه اجتماعی و اقتصادی همه کشورها تأکید شده است. دولت‌های عضو، با هدف تسهیل روابط صلح‌آمیز، همکاری بین‌المللی و توسعه اقتصادی و

^۱ . The International telecommunication Convention.

^۲ .The International telecommunication Union.

^۳ . ماده ۲۵.

^۴ . مواد ۲۹ و ۳۰.

^۵ . ماده ۳۱.

^۶ . ماده ۳۲.

اجتماعی بین مردم از طریق خدمات مخابراتی کارآمد، این کنوانسیون را به عنوان پایه اساسی اتحادیه مخابرات جهانی تنظیم و تصویب می کنند که دولت جمهوری اسلامی ایران هم به عضویت این کنوانسیون در می آید.

در سال ۱۹۸۸، «مقررات مخابرات بین المللی»^۱ به عنوان مقررات مکمل کنوانسیون مخابرات جهانی، در ملبورن به تصویب دولت های عضو می رسد و در ۱ ژوئیه ۱۹۹۰ به اجرا درمی آید.^۲ مقدمه این مقررات، با شناسایی مجدد حق حاکمیت دولت ها برای تنظیم مخابرات خود، هدف را اجرای مقاصد اتحادیه مخابرات جهانی در پیشبرد توسعه خدمات مخابراتی و در جهت هماهنگ نمودن و گسترش تسهیل مخابرات در سراسر جهان ذکر می کند. این مقررات، اصول کلی عملیات خدمات مخابراتی را که باید در اختیار توده های مردم شامل اشخاص حقوقی و دولتی قرار گیرد، مشخص نموده است.^۳ اصول این مقررات، بر مخابرات یعنی بر «هرگونه ارسال، انتشار یا دریافت علائم، سیگنال ها، نوشته، تصاویر و صداها و اخبار و اطلاعات از هر نوع از طریق سیم، رادیو، سیستم های دیداری و سایر سیستم های الکترونیکی» حاکم است. همکاری بین المللی برای ایجاد یک شبکه جهانی خواسته شده است تا به منظور سهولت در استفاده از خدمات مخابراتی به کار گرفته شود که به طور عمومی در اختیار مردم در شبکه داخلی آنان قرار می گیرد. در بخش «خدمات مخابرات بین المللی»، دولت های عضو متعهد شده اند که براساس قانون داخلی خود، کوشش های لازم را برای فراهم آوردن و ادامه خدمات مخابراتی با قابلیت عملی بالا، به کار بندند، نسبت به این موارد: الف) دسترسی به شبکه بین المللی توسط کاربرانی که از ترمینال های مجاز اتصال به شبکه استفاده می کنند و موجب ورود صدمه به تسهیلات فنی و افراد نیستند، ب) تسهیلات و خدمات مخابرات جهانی در دسترس مشتریان برای استفاده های اختصاص یافته به آن ها، ج) ایجاد دست کم یک شکل از مخابرات قابل دسترسی معقول برای عموم مردم شامل کسانی که در یک سرویس مخابراتی معین نام نویسی نکرده اند و د) ایجاد ظرفیت برای ارتباط دوجانبه کاری مقتضی بین خدمات مختلف برای تسهیل ارتباطات جهانی. طبق این کنوانسیون، «مقررات مخابرات جهانی»، جایگزین «مقررات تلگراف» (ژنو، ۱۹۷۳) و «مقررات تلفن» (ژنو، ۱۹۷۳) شده است.

۳-۲: ابعاد سیاسی - حقوقی برنامه های ماهواره ای و تلاش در جهت تدوین مقررات بین المللی

۳-۲-۱: ابعاد سیاسی - حقوقی برنامه های ماهواره ای

اگر چه ارسال ماهواره توسط شوروی در اوج دوران جنگ سرد بین دو اردوگاه شرق و غرب، از جهات علمی و فنی برای آمریکا بسیار حقارت آمیز بود و نشان می دهد که آمریکا، علی رغم ادعای برتری در فن آوری، هنوز در بسیاری از زمینه ها، از رقیب خود عقب مانده است، لیکن ترس از به کارگیری ماهواره در امور نظامی، بزرگترین دلیل آمریکا برای آغاز تلاش های گسترده در جهت قانونمند کردن ارسال ماهواره و استفاده از فضا بود.^۴

ارسال اسپوتنیک ۱ و سخنان کنایه آمیز و تهدیدگونه خورشچف، ثبات سیاسی آمریکا را در ۱۹۷۵ به خطر انداخت. ترس از برتری نظامی شوروی و احساس حقارت علمی، آمریکا را بر آن داشت که بلافاصله تلاش های وسیع و گسترده ای را در صحنه های بین المللی و مجامع عمومی آغاز کند. این تلاش ها ظرف شش هفته پس از ارسال ماهواره اسپوتنیک ۱ به ثمر نشست و اولین قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل در این ارتباط با ۵۶ رأی موافق، ۹ رأی منفی و ۱۵ رأی ممتنع به تصویب رسید؛ شوروی و ۸ کشور دیگر به آن رأی منفی دادند.

^۱ . The International Telecommunication Regulations (Melbourne, 1988).

^۲ . ماده ۱۰.

^۳ . ماده ۱.

^۴ . هنری جکسون، یکی از سناتورهای وقت آمریکا، اعلام داشت که ارسال اسپوتنیک ۱، ضربه مهلکی است به اعتبار علمی، صنعتی و فن آوری آمریکا در دنیا و پیش بینی کرد که جنگ سرد شدیدتر خواهد شد.

این قطعنامه که به وسیله کشورهای کانادا، انگلیس، فرانسه و آمریکا ارائه شد، به دنبال تنظیم و تدوین موافقت‌نامه‌های بین‌المللی درخصوص موضوعات خلع سلاح بود. یکی از موارد مطروحه در آن، تأسیس یک تیم نظارتی جهت حصول اطمینان از صلح‌آمیز بودن استفاده از ماهواره و سایر اشیای پرتاب شده به فضا بود. مفاد این قطعنامه به خوبی نشانگر آن است که هر دو ابرقدرت، ترس واقعی از نظامی شدن فضا داشته و علی‌رغم تلاش‌های هر کدام برای دستیابی به این فن‌آوری، هر دو برای حل موضوع طریق بین‌المللی و قانونمند کردن تلاش می‌کردند. علاوه بر آن، مکاتبات آیزنهاور در ۱۹۵۸ با رهبر وقت شوروی مبنی بر صلح‌آمیز و علمی بودن استفاده از فضا، به خوبی نشانگر این اضطراب است. در پاسخ این مکاتبه، رهبر شوروی ضمن تکیید بر صلح‌آمیز بودن و استفاده علمی از فضا توجه آیزنهاور را به مشکل سلاح‌های هسته‌ای و موشک‌های قاره‌پیمایی که آمریکا تولید می‌کرد، جلب می‌کند. به دنبال آن، تلاش‌های وسیعی در سطح مجامع بین‌المللی، مخصوصاً سازمان ملل متحد و سازمان‌های وابسته، انجام و مراحل تدوین و تنظیم مقررات آتی آغاز شد.

۳-۲-۲: تلاش در جهت تدوین مقررات بین‌المللی

همان‌گونه که می‌دانیم، یکی از وظایف سازمان ملل متحد به طور عام و مجمع عمومی آن به طور خاص، هماهنگ کردن اقدامات دول برای حصول همکاری بین‌المللی جهت حل و فصل مشکلات بین‌المللی اعم از اقتصادی، فرهنگی یا اجتماعی بوده^۱ که در این راستا، می‌تواند طرح‌ها یا پیشنهادهاتی به منظور تشویق همکاری در زمینه‌های سیاسی و تدوین توسعه حقوق بین‌الملل و قانونمند کردن آن ارایه کرد.^۲

همان‌گونه که ذکر شد، پرتاب اولین ماهواره توسط شوروی سابق به فضا در ۱۹۵۸ و امکان بالقوه ماهواره در آن زمان در کسب و ارسال اخبار با اهداف جاسوسی و توانایی حمل سلاح‌های هسته‌ای، موجب نگرانی کشورها، به‌ویژه آمریکا شد. لذا از همان ابتدا تلاش‌های فراوانی جهت قانونمند کردن ارسال ماهواره و فعالیت‌های فضایی آن آغاز شد. شوروی سابق نیز، از تلاش باز نایستاد و در صحنه‌های بین‌المللی، اقدامات مقدماتی را آغاز کرد.

در این راستا، می‌توان به پیش‌نویس مطرح شده توسط شوروی در ۱۵ مارس ۱۹۵۸ دایر بر استفاده صلح‌جویانه از فضا و شرط محدودیت سلاح‌های هسته‌ای و پیش‌نویس ارایه شده از سوی آمریکا در ۲ سپتامبر ۱۹۵۸ دایر بر همکاری در زمینه استفاده از فضا و مخابرات اشاره کرد.

چنین معلوم می‌شود که به ظاهر شوروی به لحاظ عقب ماندن در صنعت سلاح‌های هسته‌ای از آمریکا، موضوع فضا و استفاده از آن را موکول به حل مسأله سلاح‌های هسته‌ای می‌کرد. در حالی که آمریکا ضمن تفکیک موضوع سلاح‌های هسته‌ای و ارتباط آن با استفاده از فضا، خواهان استفاده صلح‌آمیز از آن بود. سرانجام با عقب‌نشینی شوروی در امر تفکیک امور فضایی از سلاح‌های هسته‌ای و مسکوت گذاشتن آن در طرح‌های جدید، آمریکا به همراه ۲۰ کشور غیرسوسیالیست، طرح تشکیل کمیته خاص فضایی را در ۱۹۵۸ ارایه کرد که در اولین جلسه کمیته مجمع عمومی، تشکیل آن به تصویب رسید.^۳

براساس قطعنامه مجمع عمومی سازمان ملل به شماره (X 111) ۱۳۴۸، کمیته‌ای تحت عنوان «کمیته ویژه استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو» تشکیل شد تا از طریق همکاری بین دولت‌ها، نسبت به تنظیم مقررات همگانی اقدام کند، لیکن به علت وجود اختلافات بین آمریکا و شوروی راجع به اعضای این کمیته، کشور اخیر نسبت به آن رأی منفی داد.^۴

۱. بندهای سه و چهار از ماده ۱ منشور.

۲. بند یک از ماده ۱۳.

۳. کشورهای شرکت‌کننده عبارت بودند از: استرالیا، بلژیک، بولیوی، کانادا، دانمارک، فرانسه، گواتمالا، ایرلند، ایتالیا، ژاپن، نپال، هلند، نیوزیلند، سوئد، ترکیه، اتحادیه آفریقای جنوبی، انگلیس، آمریکا، اروگوئه و ونزوئلا.

۴. ۵۳ رأی موافق، ۹ رأی مخالف (عموماً بلوک شرق) و ۱۹ رأی متنع ایران، از جمله اعضای این کمیته ۱۸ نفری بود.

از وظایف مهم این کمیته، می‌توان به بررسی ماهوی حقوقی مشکلات قضایی اشاره کرد. اقدام در جهت تشکیل این کمیته که بعدها به نام کمیته ماورای فضا نامیده شد، از جمله نخستین اقدامات در راستای تنظیم مقررات و همکاری‌های بین‌المللی در جهت استفاده از فضای ماورای جو و به‌کارگیری ماهواره بود. یکی از مشکلات حقوقی که بر سر راه تدوین مقرراتی جامع و مانع درباره ماهواره و فعالیت‌های آن وجود داشته و دارد، اختلاف بر سر مفاهیم و اصول حقوقی موجود در حقوق بین‌المللی است. اصولی مانند اصل حاکمیت، اصل آزادی اطلاعات و غیره که در صفحاتی آتی به بررسی هر کدام می‌پردازیم.

۳-۳: نظریه‌های حقوقی حاکمیت بر فضا و حاکمیت دولت‌ها و ارتباطات زمینی

۳-۳-۱: نظریه مبتنی بر اصل حاکمیت دولت بر قلمرو خود

یکی از اصول مهم حقوق بین‌الملل که مخصوصاً از جنگ جهانی اول به بعد، توجه زیادی را به خود معطوف داشته و بحث‌های فراوانی راجع به آن صورت گرفته، اصل حاکمیت دولت‌هاست. بعضی ریشه آن را نشأت گرفته از حقوق روم باستان و مبتنی بر اصل مالکیت دانسته‌اند. لیکن امروزه مقصود از حاکمیت یعنی صلاحیت دولت در مورد تصمیم‌گیری در امور داخلی یا خارجی کشور ذیربط است.

در استدلال حقوقی، عده‌ای ریشه اصلی حاکمیت دولت‌ها را ناشی از اصولی چون اصل استقلال، عدم مداخله در امور کشورها و نیز، اصل تساوی مطلق دولت‌ها می‌دانند. در این راستا، گفته شده که حقوقی مانند حق استقلال یا تساوی دولت‌ها دارای خصلت اطلاق بوده و نقض‌نشده؛ ضمن آنکه واگذارنکردنی نیز هست.^۱

در معنای این اصل، اظهار شده که حاکمیت یعنی قدرت اداره مملکت در داخل که متضمن اصل استقلال بوده و استقلال نیز، خود به معنی نفوذ نداشتن قدرت خارجی و عدم دخالت او در امور داخلی است.^۲ در این رابطه می‌توان گفت حاکمیت یعنی وابسته نبودن به دیگر کشورها که معمولاً در حقوق بین‌الملل نیز، این معنی منظور است. اصل حاکمیت هر چه باشد در منشور سازمان ملل متحد به دو صورت بیان شده است. بند دو از ماده ۱، از جمله اهداف سازمان ملل را، «توسعه روابط دوستانه در بین ملت‌ها براساس احترام به اصل حقوق مساوی و خودمختاری مردم ...» می‌داند.

همچنین در بند یک از ماده ۲، از جمله اصولی که سازمان و اعضای آن باید بر اساس مقاصد ماده ۱ پیگیری کنند، اصل تساوی حاکمیت تمام اعضای آن است.

حاکمیت و تعریف آن هر چه که باشد، امروزه به عنوان اصلی در حقوق بین‌الملل پذیرفته شده است؛ اگر چه در مفهوم و موارد آن اختلافات زیادی وجود دارد. عده‌ای حاکمیت را حاکمیت الهی می‌دانند و قدرت حاکم را ناشی از قدرت خداوندی و وی را نماینده خدا روی زمین می‌دانند. عده‌ای دیگر با بروز نظریات جدید و تحولات در اروپا، در دروان پس از قرون وسطی، منشأ حاکمیت و قدرت دولت را اختیارات تفویضی از سوی مردم اعلام کردند؛ یعنی مشروعیت دولت ناشی از تفویض اختیار و قدرت از سوی ملت به دولت است. اما منشأ حاکمیت هر چه که باشد، تحولات دوران معاصر در آن تغییرات گسترده‌ای ایجاد کرده است. به عبارت دیگر، نظریه جدید درخصوص محدود کردن حاکمیت در زمینه‌های بین‌المللی است که بحث‌های فراوانی را به خود اختصاص داده است. حقوق دانان معتقدند که حاکمیت دولت‌ها از رهگذر مقررات بین‌المللی محدود شده، و دیگر نمی‌توان حاکمیت مطلق را به معنای گذشته، برای دولت‌ها در نظر گرفت. البته عده‌ای می‌گویند که هرگونه محدودیت حاکمیت بر اساس رضایت و موافقت دول ذیربط است که با آرامش خاطر حاکمیت خود را محدود کرده‌اند و در صورت راضی و موافق نبودن، نمی‌توان محدودیتی برای آن قایل شد.

۱. فارسی جلال‌الدین، حقوق بین‌الملل اسلامی، انتشارات جهان‌آرا، تهران، ۱۳۵۵، صص ۱۴۸-۱۵۷.

۲. خلیلیان، سیدخلیل، حقوق بین‌الملل اسلامی، جلد اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۶۲، ص ۱۴۶.

به نظر می‌رسد که پذیرش محدودیت با رضایت دولت ذریبط، اگر درمورد کنوانسیون‌ها و پیمان‌های دسته‌جمعی صحیح باشد، درمورد عرف بین‌المللی نمی‌تواند صادق باشد؛ چرا که بعضاً، یک دولت، علی‌رغم میل باطنی و با ناراضی، مجبور می‌شود که مقررات بین‌المللی را بپذیرد و آن را به اجرا درآورد.

حاکمیت هر چه که باشد و محدوده آن هر اندازه که باشد، اصلی دیگر را در بر دارد و آن عبارت است از: عدم مداخله کشورهای در امور داخلی کشور دیگر، اگر چه این اصل در تئوری پذیرفته شده، لیکن در عمل کمتر به آن توجه شده است. زیرا دولت‌های قوی به انحای مختلف، در امور دیگر کشورها دخالت و حاکمیت آنان را نقض کرده‌اند.^۱

در حالی که عموم حقوق‌دانان مداخله را به طور کلی، ناقض حقوق بین‌الملل و اصل حاکمیت دولت‌ها می‌دانند، عده‌ای قایل به تنوع در مداخله شده و آن را به مداخلات نظامی، سیاسی و تبلیغاتی تقسیم کرده‌اند و همه انواع آن را ناقض اصل حاکمیت دانسته‌اند.^۲

می‌توان گفت که مداخله بر اساس نوع ابراز آن، تقسیم‌بندی‌های گوناگونی را به خود گرفته، لیکن تقسیم‌بندی آن به نظامی، سیاسی، اقتصادی و تبلیغی می‌تواند سایر موارد را نیز، تحت پوشش قرار دهد.

دلایل ممنوعیت مداخله در امور خارجی یا داخلی کشورها ریشه عرفی داشته و در حقوق بین‌الملل یک اصل شناخته شده است که براساس احترام به مالکیت سرزمینی دولت‌هاست.

علاوه بر آن، در مقررات بین‌المللی مانند منشور سازمان ملل و قطعنامه‌های آن و نیز در پرونده‌های مطروحه در مراجع قضایی بین‌المللی نیز، هرگونه مداخله در امور کشورها ممنوع شده است و در این ارتباط، می‌توان موارد بسیاری را عنوان کرد. منشور سازمان ملل متحد، ماده ۲ بند چهارم، دولت‌ها را از هر گونه تهدید و به‌کارگیری زور علیه قلمرو دیگر کشورها برحذر داشته است. به‌کارگیری لفظ «زور» به جای جنگ، معنای عام‌تری را در بر دارد. لذا، می‌تواند هر نوع تهدید یا فشار سیاسی، نظامی و اقتصادی را شامل شود.

در این رابطه، می‌توان از اعلامیه ۱۹۶۵، مربوط به پذیرفته نبودن دخالت در موضوعات داخلی دولت‌ها نام برد که تأکید می‌کند: هیچ دولتی حق مداخله مستقیم یا غیرمستقیم را، به هر دلیل که باشد، در امور داخلی یا خارجی دیگر دولت‌ها ندارد و در نتیجه دخالت نظامی دیگر طرق دخالت یا تهدید علیه شخصیت دولت یا علیه عناصر سیاسی، اقتصادی و فرهنگی محکوم است.

علاوه بر منشور سازمان ملل، اعلامیه اصول حقوق بین‌الملل ۱۹۷۰، دولت‌ها را از اعمال هرگونه فشار نظامی، سیاسی، اقتصادی و غیره که استقلال سیاسی دولت‌های دیگر را تهدید می‌کند، بازداشته است. به اضافه آنکه میثاق‌های بین‌المللی حقوق بشر، این حق را برای تمامی ملل به رسمیت شناخته که براساس آن، می‌توانند آزادانه بهبود و توسعه امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را تعقیب کنند.

همچنین، در سال ۱۹۷۴، مجمع عمومی سازمان ملل منشور حقوق و تکالیف اقتصادی دولت‌ها را به تصویب رساند که طی آن، یادآوری شده که هیچ دولتی نمی‌تواند با اقدامات یا فشارهای اقتصادی و سیاسی یا هر نوع فشار دیگر، در جهت نقض حاکمیت دول دیگر اقدام یا آن را ترویج و تشویق کند.

علاوه بر مقررات بین‌المللی ناظر بر اصل عدم مداخله در امور دیگر کشورها، این اصل مورد تأکید مراجع قضایی بین‌المللی نیز، قرار گرفته است. دیوان دادگستری بین‌المللی در دو پرونده مهم، یعنی پرونده کانال کورفو (اختلاف بین انگلیس و آلبانی) و پرونده نیکاراگوئه (اختلاف بین این کشور و آمریکا)، بر ممنوعیت مداخله کشورها در امور یکدیگر تأکید کرده است. در پرونده نیکاراگوئه، دیوان تأکید کرده است که:

«این اصل (اصل عدم مداخله) در منشور ذکر نشده، چون منشور قصد بیان همه اصول حقوق بین‌الملل را نداشته، به اضافه آنکه، این اصل لازمه اصل تساوی حاکمیت دول است». در پرونده اخیر، دیوان بیان داشته که «اصل عدم مداخله»، کشور یا گروهی از

^۱ . دخالت نظامی آمریکا در ماجرای طیس و دخالت شوروی در افغانستان، از جمله موارد مهم این مداخلات به شمار می‌رود.

^۲ . در خصوص مداخله و انواع آن رک. به صفایی، سیدحسین، «مداخله در امور کشورهای دیگر از دیدگاه حقوق بین‌الملل». مجله حقوقی (۹)، ۱۳۶۷، صص ۵-۴۰.

کشورها را از مداخله مستقیم یا غیرمستقیم در امور داخلی یا خارجی دیگر کشورها ممنوع می‌سازد و دامنه امور داخلی یا خارجی را اعم از امور فرهنگی، اقتصادی و سیاسی می‌داند. لذا، موضوع مداخله ممنوع، از اموری است که اصل حاکمیت دول اجازه می‌دهد آزادانه درباره آن تصمیم بگیرد. انتخاب نظام سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و تعیین روابط خارجی و مواردی نظیر آن، از جمله نتایج حاصل از اصل حاکمیت دولت‌ها در تعیین سرنوشت خود است.

اکنون این سؤال مطرح می‌شود که با توجه به شمول امور فرهنگی - سیاسی در دامنه این ممنوعیت‌ها، آیا می‌توان گفت که تبلیغات به هر وسیله و به هر نحو که باشد، به منظور حصول به اهداف سیاسی و تحت فشار قرار دادن یک یا چند کشور، طبق مقررات حقوق بین‌الملل ممنوع است؟

در زمان‌های قدیم و تا قبل از جنگ جهانی دوم، به علت فقدان یا محدود بودن وسایل ارتباط جمعی، تبلیغات بیشتر از طریق شیوع اخبار در بین مردم صورت می‌گرفت. لذا هنگام منازعه دو یا چند کشور، از طریق شیوع اخبار کاذب به وسیله عوامل و نیروهای انسانی سعی می‌شد تا روحیه طرف مقابل تضعیف شود که این امر سهمی مهم در حصول مقاصد طرف‌های تخصص داشت.

با گسترش صنعت ارتباطات و آسان شدن ارسال و کسب اخبار و اطلاعات، این امر یعنی تبلیغات، دارای اهمیتی صد چندان شد؛ به نحوی که در بین دو جنگ جهانی و مخصوصاً پس از شروع جنگ سرد، یکی از عناصر کارگر و تأثیرگذار تبلیغ علیه طرف مقابل بود که عموماً نیز از سوی دولت‌های متخصص به کار گرفته می‌شد.

لذا به علت این که دولت‌ها از ابزار تبلیغات در جهت ایجاد درگیری و تحریک نیروهای داخلی و برهم زدن نظم و آرامش دیگر دولت‌ها استفاده می‌کردند، این عمل به صراحت از سوی مجامع بین‌المللی و مقررات موجود در آن، تحریم و ممنوعیت آن بارها اعلام شده است. از جمله می‌توان از قطعنامه سازمان ملل به شماره (II) ۱۱۰ مصوب ۱۹۴۷ نام برد که اصولاً در این راستا تنظیم و به تصویب رسید.

همچنین ماده ۲۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی - سیاسی (۱۹۶۶)، هرگونه تبلیغات در جهت جنگ یا تحریک نژادها را ممنوع کرده است.^۱

علاوه بر آن، کنوانسیون ۱۹۳۶ با استفاده از امواج رادیویی در جهت منافع صلح‌آمیز، مقرر می‌دارد که اعضای پیمان متعهد می‌شوند که از پخش برنامه‌های مخل به حسن تفاهم بین‌المللی خودداری کرده و در صورت لزوم، به سرعت از پخش آن جلوگیری به عمل آورند.

ماده ۲ این کنوانسیون نیز، ممنوعیت تبلیغات در جهت تحریک به جنگ یا اختلال در نظم عمومی دیگر کشورها را اعلام داشته است. ایرادی که ممکن است به نظریه فوق وارد شود، آن است که چنانچه تبلیغات به صراحت و آشکارا در جهت تحریک آنی یا تشویق به جنگ و برهم زدن نظم داخلی کشور دیگر باشد، ممنوع است. لذا ارسال برنامه‌های فرهنگی نمی‌تواند مشمول این ممنوعیت شود.

در پاسخ باید گفت که واقعیات امروزه عرصه‌های بین‌المللی، چیزی غیر از این است و ابزارهای فرهنگی - اجتماعی می‌تواند اثرات تخریبی بزرگ‌تری بر جامعه و مردم یک یا چند کشور داشته باشد. لذا نمی‌توان دامنه تبلیغات را تنها محدود به مواردی کرد که به طور مستقیم محرک جنگ یا آشوب داخلی بوده، بلکه مبارزه فرهنگی علیه ملت امری بی‌اهمیت‌تر از مبارزه نظامی نبوده و می‌تواند به استحاله یک یا چند ملت یا تمدن آنها منجر شود. بنابراین، اصول کلی حقوق بین‌الملل چنین حکم می‌کند که مفهوم تبلیغات باید مسائل فرهنگی و اجتماعی را نیز پوشش دهد؛ به خصوص که بارها در مقررات بین‌المللی بر رعایت احترام فرهنگ جوامع و ملل، تأکید شده است (میثاق حقوق اقتصادی - اجتماعی) و تبلیغات در جهت نفی دیگر فرهنگ‌ها یا هجوم آن به نحوی که استحاله دیگر فرهنگ‌ها را در پی داشته باشد، برخلاف مقررات بین‌المللی و حقوق بشر تلقی می‌شود.

(۱) . ماده ۲ بیان می‌دارد:

(۲) هرگونه تبلیغ برای جنگ به موجب قانون ممنوع است.

(۳) هرگونه دعوت به کینه ملی یا نژادی یا مذهبی که محرک تبعیض یا مخاصمه یا اعمال زور باشد، به موجب قانون ممنوع است.

ایراد دیگر این که تبلیغات فرهنگی در صورتی می‌تواند ممنوع باشد، که اثرات منفی آنی داشته باشد به مقتضای این دلیل، استحاله تدریجی فرهنگ یک ملت یا قوم در حیطه این ممنوعیت نیست. این ایراد شاید بدین نحو رد شود که اصول مندرج در حقوق بین‌الملل راجع به مسائل فرهنگی ملل مختلف، اشاره بر فوریت آثار تخریبی نداشته و جنبه عام و کلی دارد. لذا می‌توان استحاله و نابودی تدریجی را نیز مشمول این ممنوعیت دانست.

در نتیجه، هرگونه ارسال برنامه‌های فرهنگی و اجتماعی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم موجب اضمحلال فرهنگ یا تغییر اساسی در ارزش‌های آن شود، ممنوع است. این نکته وقتی روشن می‌شود که مفهوم آرایه شده از سوی یونسکو راجع به تبلیغات نیز، مد نظر قرار گیرد. این سازمان بیان می‌دارد که مفهوم تبلیغات، دسته‌ای از فعالیت‌ها را در بر دارد که به طور جدی در جهت تأثیرگذاری بر رفتار دیگران برنامه‌ریزی شده است؛ حتی اگر جنبه‌های مثبت این آثار بیش از جنبه‌های منفی آن باشد. در این مفهوم، تبلیغات شامل هرگونه علائم صوتی و تصویری مؤثر در روح و روان دریافت‌کنندگان می‌شود.

۳-۲: حاکمیت دولت‌ها و ارتباطات زمینی

قبل از ادامه بحث پیرامون مداخله تبلیغاتی، لازم است مختصری پیرامون حاکمیت دولت‌ها در مورد ارتباطات زمینی توضیح داده شود.

منظور از ارتباطات زمینی، هرگونه ارسال پیام و تصویر از طریق دستگاه‌هایی است که روی زمین نصب می‌شود مانند تلفن، تلگراف، رادیو و تلویزیون. بدیهی است اعمال صلاحیت دولت‌ها نسبت به این گونه موارد، از جمله مصادیق حاکمیت سرزمینی محسوب می‌شود. بنا بر این اصل، هر دولتی حق دارد که نصب و راه‌اندازی هرگونه دستگاه مخابراتی و ارتباط جمعی را در داخل محدوده قلمرو خود تحت نظر داشته باشد و از دخالت احتمالی دیگر دولت‌ها جلوگیری کند. لذا هرگونه مداخله بیگانگان در جهت نصب و راه‌اندازی این دستگاه‌ها مستلزم کسب اجازه قبلی از دولت ذیربط است.

اصل حاکمیت و اعمال آن از سوی دولت صالح محلی در خصوص ارتباطات و مخابرات، از جمله اموری است که تاکنون معارض مهمی نداشته و از زمان‌های قدیم، عموم دولت‌ها آن را پذیرفته‌اند. این نکته، در اولین کنوانسیون بین‌المللی تلگراف در ۱۸۶۵ که زیربنای اتحادیه بین‌المللی مخابرات امروزی است، یادآوری شده و در سال ۱۹۸۲ نیز در اجلاس این اتحادیه در نایروبی، حق حاکمیت هر کشور برای تنظیم مقررات مخابراتی و ارتباطاتی در محدوده مرزهای آن کشور، برای دولت حاکم، به رسمیت شناخته شده است. در حالی که اصل حاکمیت و اعمال آن در خصوص وسایل مخابراتی و ارتباطی به رسمیت شناخته شده لیکن در خصوص ارسال یا دریافت پیام‌های رادیو - تلویزیونی که مستلزم نصب وسایل و امکانات در داخل قلمرو کشوری دیگر نیست، وحدت نظر وجود ندارد. عده‌ای معتقدند که ارسال اخبار و پیام‌های رادیو - تلویزیونی که مستلزم نصب تأسیسات در داخل قلمرو دیگر کشورها نباشد، نیازی به اخذ مجوز و رضایت قبلی از دولت دریافت‌کننده ندارد، چرا که مشمول اصل «آزادی پخش» است. اکنون این سؤال مطرح می‌شود که آیا اصل آزادی پخش، یک اصل شناخته شده در حقوق بین‌الملل عرفی است یا اینکه می‌توان اصل آزادی پخش را با اصل آزادی فضا مقایسه کرد؟ گفته شده که سه فرضیه در این رابطه وجود دارد.

اول آنکه هیچ‌گونه تفاوتی بین این دو نیست و همان‌گونه که فضا تحت حاکمیت دولت‌هاست. پخش هرگونه امواج رادیویی نیز، باید تحت حاکمیت آنان باشد (نظریه قدیمی).

دوم آنکه همان‌گونه که فضای ماورای جو آزاد است. پخش امواج نیز، به طور کلی آزاد بوده و تحت حاکمیت هیچ کشوری نیست. (آزادی مطلق).

سوم آنکه دولت‌ها می‌توانند مقرراتی را برای امواج رادیو - تلویزیونی تنظیم و تدوین کنند (نظریه محدود کردن حاکمیت). نظریه اول مبتنی بر حاکمیت مطلق دول اصلیاست که علی‌رغم تمایل بعضی از دولت‌ها، به لحاظ فنی امکان‌پذیر نیست؛ چرا که امواج پس از ارسال از سوی فرستنده غیرقابل کنترل است. در این ارتباط، بعضی معتقدند که ظهور اصل آزادی پخش به همین دلیل بوده است.

۴: مشارکت ایران در بخش مستقیم برنامه های ماهواره ای: مبانی و تبعات قواعد و مقررات حاکم بر بخش مستقیم

ماهواره ای

۴-۱: عهدنامه ها

همچنان که قبلاً گفته شده علی‌رغم اینکه از سال ۱۹۵۸، یعنی بلافاصله پس از ارسال نخستین قمر مصنوعی، جامعه بین‌المللی نیاز به مقررات الزام‌آور برای تنظیم و تنسيق فعاليت‌های فضایی را احساس می‌کرد، لکن به دلایل گوناگون به توفیق چندانی در تصویب عهدنامه یا عهدنامه‌های لازم‌الاجرای که پاسخگوی همه جنبه‌های حقوقی فعاليت‌های فضایی باشد، دست نیافت. با این حال، تلاش کشورهای مختلف به خصوص اعضای کمیته حقوقی «کوپوس» بیهوده نبود و در این راستا به نتایجی نیز دست یافتند که معاهده‌ها و موافقت‌نامه‌های مورد اشاره از جمله آنهاست: معاهده اصول حاکم بر اکتشافات و استفاده از فضای بیرونی از جمله ماه و سایر اجرام آسمانی (۱۹۶۷) که به «معاهده فضای بیرونی» شهرت یافته است؛ موافقت‌نامه راجعه نجات فضاوردان، بازگرداندن آنها و بازگرداندن اشیایی که به فضا پرتاب شده است (۱۹۶۸)؛ کنوانسیون ثبت اشیایی که به فضا پرتاب می‌شوند (۱۹۷۵)؛ معاهده منع آزمایشات هسته‌ای در جو، فضای بیرونی و زیر آنها منعقد در ۱۹۶۳؛ کنوانسیون مسؤولیت بین‌المللی به علت خسارتی که با اشیای فضایی حادث می‌شود (۱۹۷۲)؛ معاهده منع استقرار سلاح‌های هسته‌ای و دیگر سلاح‌های انهدام جمعی در بستر و زیر بستر دریاها و اقیانوس‌ها (۱۹۷۱)؛ موافقت‌نامه حاکم بر فعاليت‌های کشورهای از سوی اعضای جامعه بین‌الملل در ماه و سایر اجرام آسمانی.

هم‌اکنون مفاد و مندرجات این معاهدات، به عنوان مهم‌ترین اصول حاکم بر فعاليت‌های فضایی به شمار می‌روند. از آنجا که ممکن است معاهدات مزبور را همگی اعضای جامعه بین‌الملل تصویب نکرده باشند، بنابراین قبل از بحث درباره هر یک از آنها، اقتضا دارد تا به طور مختصر ارزش و اهمیت معاهدات در حقوق بین‌الملل بررسی شود. بند الف بخش یک ماده ۲ کنوانسیون وین (۱۹۶۹) واژه معاهده را تعریف کرده است. بر اساس این تعریف «معاهده عبارت است از توافقی بین‌المللی صرف نظر از عنوان خاص آن، اعم از اینکه در سندی واحد یا دو یا چند سند مرتبط به هم منعکس شده باشد که بین کشورها به صورت کتبی منعقد شده و مشمول حقوق بین‌الملل باشد».

اصل بر این است که معاهدات بین‌المللی فقط بر روابط بین دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی امضاکننده تأثیر داشته و فقط برای آنها ایجاد حق و تکلیف کند. قاعده عمومی این است که معاهدات هیچ‌گونه حق و تکلیفی برای دولت‌های ثالث ایجاد نکنند، اما استثنائاتی بر اصل و قاعده مزبور وارد شده که به طور مفصل در مواد ۳۵ تا ۳۷ کنوانسیون معاهدات ذکر شده است. از جمله این استثنائات می‌توان به آن دسته از قراردادهای اشاره کرد که متضمن وضعیت عمومی سیاسی و ارضی هستند مثل قراردادهای بی‌طرفی و قراردادهای مرزی یا قراردادهایی که یک وضعیت حقوقی عینی به وجود می‌آورند مثل قراردادهایی که به نهاد جدید بین‌المللی موجودیت می‌بخشند. یا قراردادهایی که تدوین‌کننده عرف بین‌المللی در قالب مقررات و مواد لازم‌الاجرا هستند. بنابراین، کشورهای ثالث نیز ممکن است مقررات کنوانسیون بین‌المللی را به عنوان اینکه تجلی حقوق عام بین‌المللی است، مورد پذیرش قرار دهند.

معاهده اصول حاکم بر فعاليت کشورهای در اکتشاف و بهره‌برداری فضای ماورای جو، از جمله ماه و سایر اجرام سماوی را که در ۲۷ ژانویه ۱۹۶۷ در لندن، واشنگتن و مسکو برای امضا ارایه شد و از ۱۰ اکتبر ۱۹۶۷ به مرحله اجرا درآمد، می‌توان از جمله چنین معاهداتی دانست. این معاهده که اصول اساسی قطعنامه‌های ۱۷۲۱، ۱۸۸۴ و ۱۹۶۲ مجمع عمومی ملل متحد در آن گنجانده شد و پایه اصلی حقوق فضا محسوب می‌شود را می‌توان دارای چنین ویژگی دانست. اهمیت این معاهده نه تنها از آن جهت است که اصول اساسی قطعنامه‌های مجمع عمومی که با آرای اکثریت عظیمی از کشورها تصویب شده در این معاهده به صورت مقررات الزام‌آور تبلور یافته است، بلکه از آن جهت است که مقررات این معاهده، بازتابی از اصولی کلی حقوق بین‌المللی هستند که طبق ماده ۳۸ اساسنامه دیوان دادگستری بین‌المللی به عنوان یکی از منابع حقوق بین‌الملل شناخته شده است. به علاوه، همان‌گونه که بعداً بحث خواهیم کرد، ملاحظه می‌کنیم که در واقع، مقررات این معاهده بیانگر حقوق بین‌المللی عرفی فضایی است و از آنجا که

بر اساس ماده ۳۸ اساسنامه فوق‌الذکر، عرف نیز یکی از منابع مهم حقوق بین‌الملل محسوب می‌شود، از این نظر نیز، مقررات این معاهده، حتی در ارتباط با کشورهای غیرمتعاقد نیز مجری است. ضمن اینکه باید در نظر داشت اکثر کشورهای جهان، به خصوص کشورهای دارای فن‌آوری فضایی، این معاهده را امضا کرده یا بعد به آن ملحق شده‌اند. بنابراین، ابتدا این معاهده را بررسی می‌کنیم.

۴-۱-۱: معاهده فضای ماورای جو مصوب ۱۹۶۷

معاهده فضای ماورای جو، پایه اصلی حقوق فضا محسوب می‌شود. در واقع، این معاهده ثمره نخستین فعالیت‌های مجمع عمومی سازمان ملل متحد و کمیته فرعی حقوقی، «کوپوس» است که نحوه اقدامات و فعالیت‌های اشخاص در فضای بیرونی را مشخص کرده است. ماده ۱ این معاهده مقرر می‌دارد که:

«کاوش و استفاده از فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام کیهانی باید در جهت خیر و صلاح بشریت و با رعایت منافع کلیه کشورها، بدون توجه به میزان رشد اقتصادی و علمی آنها صورت گیرد و این مناطق قلمرو تمامی بشریت به شمار می‌آید. کلیه دول می‌توانند آزادانه و بدون هیچ‌گونه تبعیض و در شرایط مساوی با رعایت موازین حقوق بین‌الملل به اکتشاف و استفاده از فضای ماورای جو از جمله ماه و سایر اجرام سماوی اقدام کرده و می‌توانند آزادانه به کلیه مناطق مزبور دسترسی داشته باشند.»

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که براساس ماده ۱ این معاهده:

۱. فضای ماورای جو قلمرو تمامی بشریت است.
۲. کلیه دولت‌ها در کاوش و استفاده از فضای ماورای جو آزادند.
۳. کاوش و استفاده دولت‌ها نباید تبعیض‌آمیز باشد و هیچ دولتی نمی‌تواند با استناد به پیشرفت‌های علمی و توان فنی و اقتصادی و جمعیتی‌اش یا تقدم در استفاده از فضا، مانع فعالیت دول دیگر در فضای ماورای جو شود.
۴. فعالیت‌های دولت‌ها در استفاده از فضای ماورای جو باید با رعایت موازین حقوق بین‌الملل انجام گیرد.
۵. همچنین به موجب ماده ۳، فعالیت‌های دول باید به منظور حفظ صلح صورت گیرد.

پرواضح است ماهواره‌هایی که برنامه‌های شبکه‌های جهانی جام‌جم و سحر از طریق آنها پخش می‌شوند، رأساً از سوی سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی یا دولت ایران به فضا پرتاب نشده‌اند، بلکه از رهگذر اجاره کانال‌های ماهواره‌ای پخش می‌شوند. لذا صدا و سیما مسئولیتی در قبال ماهواره‌ها و استقرار آنها در فضا ندارد و چنانچه سؤال یا مشکلی در این رابطه پیش آید، حل آن برعهده مالکان ماهواره‌هاست. لیکن برای تکمیل بحث و این واقعیت که به هر حال ممکن است در مواردی بهره‌بردار با مالک ماهواره مسؤلیت مشترک پیدا کنند یا منافع آنان در استقرار ماهواره، محل استقرار، نوع ماهواره، شیوه استفاده و غیره با یکدیگر گره بخورد، طبیعی است که حداقل موارد راجع به استفاده از فضای ماورای جو از جمله حدود و دامنه فضای ماورای جو باید به طور مختصر بررسی شود.

نه تنها درباره حدود و دامنه فضای ماورای جو بین کشورهای مختلف و حقوق‌دانان بین‌المللی اختلاف نظر وجود دارد بلکه درباره ضرورت تبیین و معین کردن این حدود نیز، اتفاق نظر وجود ندارد. بدین لحاظ، امروزه در هیچ سند بین‌المللی این محدوده تعریف نشده است. محل بحث درباره این مسأله نیز، مانند دیگر مسائل مربوط به فضا، کمیته فرعی حقوقی کمیته استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو است.

در این کمیته دو دیدگاه معارض مطرح شده است. دیدگاهی معتقد است که مسأله‌ی محدود کردن حدود، جزئی از مسأله‌ی جامع حقوقی شمول معاهدات است؛ بنابراین، ضروری است که براساس کنوانسیون مرز بین فضای هوایی و فضای ماورای جو معین شود. دیدگاه دیگر معتقد است که ضرورتی بر تعریف و محدود کردن حدود فضای ماورای جو وجود ندارد و در طول سالیان کشف و استفاده صلح‌آمیز از فضای ماورای جو هیچ مشکل عملی به علت فقدان مرز بین فضای هوایی و فضای ماورای جو به وجود نیامده است. بنابراین، هر تلاشی که برای این تعریف و محدود کردن حدود به عمل آید، بیش از آنکه حلال مشکلات باشد، خود سبب بروز مشکل می‌شود.

در هر صورت، امروزه این عقیده پذیرفته است که منطقه‌ای که ماهواره‌ها در مدار زمین قرار می‌گیرند و همچنین مناطق مافوق آنها، باید به عنوان فضا ماورای جو قلمداد شود. بنابراین، هیچ کشوری نمی‌تواند به استناد و اتکای حاکمیت بر فضای ماورای جو قلمرو تحت حاکمیتش، مانع استقرار ماهواره‌ها در مدار همگراد زمین گردد. حتی ادعا شده که حقوق بین‌الملل عرفی نیز، به طور قطعی این مسأله را تثبیت کرده که فضای ماورای جو منطقه‌ای است که ماهواره‌های واقع در مدار زمین، در آنجا حرکت می‌کنند و فضای بالای آن منطقه است. به گونه‌ای که این منطقه حداقل در فاصله ۱۱۰ کیلومتری از مدار زمین قرار دارد، یعنی محلی که امروزه اغلب ماهواره‌ها در چنین فاصله‌ای یا بالاتر از آن در مدار زمین استقرار یافته‌اند.

۴-۱-۲: کنوانسیون بین‌المللی مخابرات

یکی از وظایف مهم اتحادیه بین‌المللی مخابرات، تنظیم ضوابط و مقررات حاکم بر چگونگی استفاده از طیف‌های مغناطیسی رادیویی و مدار همگراد زمین است. در نیل به این اهداف، اتحادیه تلاش می‌کند تا همکاری بین کشورهای را حفظ و توسعه داده و استفاده منطقی و معقول از منابع فضایی را تسهیل کند. در این ارتباط اتحادیه جهانی مخابرات، مقرراتی وضع کرده و از کشورهای جهان خواسته است تا برای تأمین دسترسی برابر همه کشورهای به مدار همگراد زمین که منابع پایان‌پذیر نیز شناخته می‌شوند، استفاده مؤثر و اقتصادی از این منابع بکنند. بند دو ماده ۳۳ کنوانسیون بین‌المللی مخابرات منعقد در سال ۱۹۸۲ در ناپروبی مقرر می‌دارد که در استفاده از باندهای فرکانس برای خدمات رادیویی فضایی، کشورها باید در نظر داشته باشند که فرکانس‌های رادیویی و مدارهای ماهواره‌ای همگراد زمین، منابع طبیعی محدودی هستند که باید به طور مؤثر و اقتصادی و منطبق با قواعد و مقررات رادیویی مورد بهره‌برداری واقع شوند تا کشورها یا گروهی از کشورها به آنها دسترسی داشته باشند و در این راستا باید نیازهای خاص کشورهای در حال توسعه و موقعیت جغرافیایی کشورهای خاص مد نظر قرار گیرد. بنابراین، ملاحظه می‌شود که مقررات کنوانسیون بین‌المللی ارتباطات نیز، نه تنها کشورها را در بهره‌برداری از فضا برای انتقال امواج رادیو - تلویزیونی منع نمی‌کند، بلکه بر مجاز بودن کشورهای در حال توسعه به برخورداری از منابع محدود و پایان‌پذیر طیف‌های مغناطیسی و مدار همگراد زمین نیز تأکید کرده و حق آنها را برای دسترسی برابر با کشورهای دارای قدرت فضایی به رسمیت می‌شناسد.

نتیجه‌گیری:

آنچه مسلم است، پخش برنامه‌های تلویزیونی از طریق ماهواره امروزه به واقعیتی انکارناپذیر تبدیل شده است، با گذشت زمان نیز، به حجم و کمیت آن افزوده خواهد شد و کشورهای که قبلاً امکان چنین اقداماتی را نداشته‌اند، درصددند به نحوی در این بازار داخل شوند. به علاوه، مسأله پخش برنامه‌های تلویزیونی، به خصوص از طریق ماهواره، از انحصار دولت‌ها خارج شده و شاید بتوان گفت که امروزه بخش خصوصی تمایل رو به تزایدی برای ورود در این حوزه پیدا کرده است؛ به نحوی که امروزه به صورت بازار بالقوه و بلکه بالفعل پرجاذبه‌ای درآمده است. اگر چه هنوز هیچ کنوانسیون یا معاهده بین‌المللی به صراحت به چنین اقداماتی صحه نگذارده است، مع‌هذا، منشور سازمان ملل متحد، معاهده ۱۹۶۷ فضای ماورای جو و دیگر معاهدات، مقررات حقوق بین‌الملل را به عنوان اصل راهنمای کشورها در چنین فعالیت‌هایی مورد توافق قرار داده و با توجه به اینکه چنین اقدامات و اعمالی به طور گسترده از سوی کشورها انجام می‌گیرد و مورد اعتراض جدی کشورهای دیگر نیز قرار نگرفته است، لذا جنبه عرف بین‌المللی پیدا کرده و عرف حاصله، از منظر مقررات بین‌المللی نیز الزام‌آور شناخته شده است.

بنابراین، اقدام جمهوری اسلامی ایران در خصوص نفس پخش مستقیم برنامه‌های ماهواره‌ای از طریق شبکه‌های جام‌جم (یک و دو) و سحر کاملاً منطبق با قواعد و مقررات بین‌الملل است. چنانچه اقدام جمهوری اسلامی ایران یا هر کشور ثالثی در این خصوص، مورد اعتراض اشخاص و مجامع بین‌المللی قرار گیرد، به طور قطع نمی‌تواند این اعتراض متوجه نفس پخش باشد که به موجب عرف قطعی و مسلم مورد اشاره به عنوان یکی از منابع حقوق بین‌الملل، مقبولیت عامه و جهانی یافته است. لکن، آنچه می‌تواند مورد انتقال و اعتراض قرار گیرد، مفاد و محتوای برنامه‌هاست که ماهواره به عنوان یکی از ابزار نوین ارتباطی، به پخش و انتشار تولیدات رادیو - تلویزیونی به اقصی نقاط جهان مبادرت می‌کند. چون موافقت‌نامه جامع و منسجمی که مورد قبول

طرف‌های ارسال‌کننده و دریافت‌کننده برنامه‌های ماهواره‌ای باشد، هنوز به تصویب نرسیده است. لذا چنین اعتراضاتی، در جای خود شایسته تحقیق و بررسی است و چون بنای این مقاله بر اختصار است، پرداختن به آن مستلزم فرصت دیگری است.

منابع

- آشوری، داریوش. (۱۳۸۳)، دانشنامه سیاسی، تهران: انتشارات مروارید.
- اسماعیلی، محسن. (۱۳۸۹)، ضرورت تصویب قانون آزادی اطلاعات، تهران: نشر پژوهش.
- اخوان کاظمی، بهرام. (۱۳۸۴)، «چالش کارآمدی»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، تهران، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، شماره ۱۱.
- امامی، محمد. (۱۳۸۸)، حقوق اداری، تهران: انتشارات میزان.
- انصاری، باقر. (۱۳۸۷)، آزادی اطلاعات، تهران: انتشارات دادگستر.
- برزین، مسعود. (۱۳۸۰)، تجزیه و تحلیل آماری مطبوعات ایران، تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- جعفری لنگرودی، محمدجواد. (۱۳۸۴)، مقدمه عمومی علم حقوق، تهران: انتشارات گنج دانش.
- حجتی اشرفی، غلامرضا. (۱۳۶۵)، مجموعه قوانین اساسی و مدنی، تهران: انتشارات گنج دانش.
- خانلو، حسین. (۱۳۸۷)، حق آزادی بیان در نظام بین‌المللی و در قانون اساسی، تهران: انتشارات نوین.
- رضیایی‌زاده، محمدجواد. (۱۳۸۵)، حقوق اداری، تهران: نشر میزان.
- زاهدی‌مازندرانی، محمدجواد. (۱۳۸۶)، فرهنگ علوم اجتماعی، تهران: انتشارات مازیار.
- سخی، زهرا. (۱۳۸۹)، آزادی دسترسی به اطلاعات در ایران، تهران: انتشارات همدی.
- سنجابی، کریم. (۱۳۳۴)، حقوق اداری، چاپ اول، تهران: انتشارات هدایت.
- صناعی، محمود. (۱۳۸۱)، آزادی فرد و قدرت دولت، تهران: انتشارات هرمس.
- طباطبایی موتمنی، منوچهر. (۱۳۸۵)، حقوق اداری، تهران: انتشارات جنگل.
- عامری، هوشنگ. (۱۳۷۰)، اصول روابط بین‌الملل، تهران: انتشارات مؤسسه انتشارات آگاه.
- عباسی، محمود. (۱۳۸۳)، حقوق و تخلفات اداری، چاپ دوم، تهران: انتشارات حقوقی.
- فرشباتف ماهریان، جواد. (۱۳۸۹)، «سیاست‌های کلی نظام اداری و تأثیر آن بر شایسته‌سالاری»، فصلنامه مجله آزادی اطلاعات، شماره ۳۷.
- فضیحی شیرازی، حسین. (۱۳۸۶)، قانون اساسی و متمم و ضمیمه آن، تهران: سازمان مستقل چاپخانه دولتی.
- قاسمی، طهموری. (۱۳۸۱)، نهضت امام خمینی و مطبوعات، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- قاضی، ابوالفضل. (۱۳۷۰)، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- کاظمی، علی‌اصغر. (۱۳۸۰)، زنجیره تنازع در سیاست و روابط بین‌الملل، تهران: نشر قومس.
- گرگی ازندریانی، احمدعلی. (۱۳۸۸)، مبانی حقوق عمومی، تهران: انتشارات جنگل.
- گرگی، علی‌اکبر. (۱۳۸۳)، «مبنا و مفهوم حقوق بنیادین»، فصلنامه حقوق اساسی، سال دوم، شماره دوم.
- گلکار، بهزاد. (۱۳۸۸)، «مروری بر مفاهیم شایسته‌سالاری»، فصلنامه توسعه مدیریت، شماره ۱۷.
- محرومی، اسدالله. (۱۳۸۸)، «ابلاغ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات»، فصلنامه اطلاعات نو، شماره ۷.
- محمدپور، علی‌اکبر. (۱۳۸۵)، حقوق بین‌المللی ارتباطات و اطلاعات: مجموعه اسناد مهم، تهران: انتشارات رهاورد.
- محیط طباطبایی، محمد. (۱۳۸۵)، تاریخ تحلیلی مطبوعات ایران، تهران: انتشارات بعثت.
- مدنی، سیدجلال‌الدین. (۱۳۸۴)، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی جمهوری اسلامی ایران، چاپ سوم، تهران: انتشارات همراه.
- مرکز مالگیری، احمد. (۱۳۸۵)، «حاکمیت قانون: مفاهیم و مبانی برداشت‌ها»، فصلنامه مطالعات حقوقی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- معمدنزاد، کاظم. (۱۳۷۹)، وسائل ارتباط جمعی، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- معمدنزاد، کاظم. (۱۳۸۵)، مبانی حقوق مطبوعات، جلد اول، چاپ چهارم، تهران: انتشارات مطالعات و توسعه رسانه‌ها.
- واعظی، احمد. (۱۳۷۸)، جامعه دینی، جامعه مدنی، چاپ دوم، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

همتی، مجتبی. (۱۳۸۶)، «تحلیل مفهومی حقوق و مصادیق اجتماعی در پرتو اسناد و موازین بین المللی و حقوق بشری»، فصلنامه حقوق عمومی، شماره ۳.

References:

- Abbasi, M. (2004). *Administrative Law and Violations* (2nd ed.). Tehran: Hoqouqi Publications. (in Persian)
- African Charter on Human and Peoples' Rights. (1981). Adopted at Algiers, 27 June 1981, OAU Doc. CAB/LEG/67/3 rev. 5, 21 I.L.M. 58. (۱۹۸۲)
- Akhavan Kazemi, B. (2005). The Challenge of Efficiency. *Journal of Islamic Revolution Studies*, (11). Tehran: Office of the Supreme Leader's Representative in Universities. (in Persian)
- Ameri, H. (1991). *Principles of International Relations*. Tehran: Agah Institute Publications. (in Persian)
- Ansari, B. (2008). *Freedom of Information*. Tehran: Dadgostar Publications. (in Persian)
- Ashouri, D. (2004). *Political Encyclopedia*. Tehran: Mowarid Publications. (in Persian)
- Barzin, M. (2001). *Statistical Analysis of Iran's Press*. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance Publications. (in Persian)
- Emami, M. (2009). *Administrative Law*. Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- Esmaili, M. (2010). *The Necessity of Enacting the Freedom of Information Act*. Tehran: Pazhuhesh Publications. (in Persian)
- Farshbaf Mahriyan, J. (2010). General Policies of the Administrative System and Their Impact on Meritocracy. *Freedom of Information Journal*, (37). (in Persian)
- Fasihi Shirazi, H. (2007). *The Constitution, Its Amendments, and Supplements*. Tehran: State Printing Organization. (in Persian)
- General Directorate of Legislative Drafting and Codification. (n.d.). *Collection of Legislative Bills Ratified by the Revolutionary Council of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Islamic Consultative Assembly.
- Ghasemi, T. (2002). *Imam Khomeini's Movement and the Press*. Tehran: Center for Islamic Revolution Documents. (in Persian)
- Ghazi, A. (1991). *Constitutional Law and Political Institutions*. Tehran: University of Tehran Press. (in Persian)
- Golkar, B. (2009). A Review of Meritocracy Concepts. *Management Development Journal*, (17). Tehran. (in Persian)
- Gorji Azandaryani, A. A. (2009). *Foundations of Public Law*. Tehran: Jangal Publications. (in Persian)
- Gorji, A. A. (2004). Foundation and Concept of Fundamental Rights. *Constitutional Law Journal*, 2(2). (in Persian)
- Hamelink, C. (2003). Note on the Draft Declaration on the Right to Communicate. UN Document Séries.
- Hemmati, M. (2007). Conceptual Analysis of Rights and Social Instances in Light of International Instruments and Human Rights Standards. *Journal of Public Law*, (3). (in Persian)
- Hojjati Ashrafi, G. (1986). *Collection of Constitutional and Civil Laws*. Tehran: Ganj Danesh Publications. (in Persian)
- Jafari Langeroudi, M. J. (2005). *General Introduction to the Science of Law*. Tehran: Ganj Danesh Publications. (in Persian)
- Josserand, L. (1939). *De l'Esprit des Droits et de leur Relativité : Théorie dite de l'Abus des Droits*. Paris: Dalloz.
- Kazemi, A. A. (2001). *Chain of Transgression in Politics and International Relations*. Tehran: Ghoos Publications. (in Persian)
- Khanlou, H. (2008). *The Right to Freedom of Expression in International Systems and Constitutional Law*. Tehran: Novin Publications. (in Persian)
- Madani, S. J. (2005). *Constitutional Law and Political Institutions of the Islamic Republic of Iran* (3rd ed.). Tehran: Hamrah Publications. (in Persian)
- Mahroumi, A. (2009). Notification of the Law on Dissemination and Free Access to Information. *Information Now Journal*, (7). (in Persian)
- Malmeiri, A. (2006). *Rule of Law: Concepts and Foundational Interpretations*. Tehran: Office for Legal Studies, Research Center of the Islamic Consultative Assembly. (in Persian)
- Mendel, T. (1999). *The Public's Right to Know: Principles on Freedom of Information Legislation*. London: Article 19. Available at www.article19.org
- Mohammadpour, A. A. (2006). *International Law of Communications and Information: Collection of Key Documents*. Tehran: Rahavard Publications. (in Persian)
- Mohit Tabatabaei, M. (2006). *Analytical History of the Iranian Press*. Tehran: Be'sat Publications. (in Persian)

- Motamed Nejad, K. (2000). Mass Communication Tools. Tehran: Allameh Tabatabaei University Press. (in Persian)
- Motamed Nejad, K. (2006). Foundations of Press Law (Vol. 1, 4th ed.). Tehran: Center for Media Studies and Development. (in Persian)
- Peter, C. (1999). Current Issues in the Debate on Public Access to Documents. *European Law Review*, 24(3), 211-230.
- Rezagholidzadeh, B. (2010). The Importance of the Free Flow of Information. Studies and Research Website. Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- Rezaizadeh, M. J. (2006). Administrative Law. Tehran: Mizan Publications. (in Persian)
- Sakhi, Z. (2010). Freedom of Access to Information in Iran. Tehran: Hadavi Publications. (in Persian)
- Salzburg Declaration on the Protection of the Right of Information and of Participation. (1980). Adopted at the Second European Conference on the Environment and Human Rights, Salzburg .
- San'jahi, K. (1955). Administrative Law (1st ed.). Tehran: Hedayat Publications. (in Persian)
- Sanayei, M. (2002). Individual Freedom and State Power. Tehran: Hermes Publications. (in Persian)
- Sorabjee, S. J. (2006). The Importance and Use of International and Comparative Law. In *International and Comparative Freedom of Expression Law: Its Role in National Courts* (Chapter 6).
- Tabatabaei Motameni, M. (2006). Administrative Law. Tehran: Jangal Publications. (in Persian)
- Va'ez, A. (1999). Religious Society, Civil Society (2nd ed.). Tehran: Institute for Culture and Islamic Thought. (in Persian)
- Zahedi Mazandarani, M. J. (2007). Dictionary of Social Sciences. Tehran: Maziar Publications. (in Persian)